

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Iiris Rinta-Karjanmaa

Ilmajoen ja Lapuan-Kauhavan Alajoki-laaksojen viljelysnimien nimeämis-
perusteet

Nyky-suomen pro gradu -tutkielma

Vaasa 2012

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimustavoitteet	5
1.2 Aineisto	6
1.3 Menetelmät	7
1.4 Tutkimusalueet	9
2 PAIKANNIMISTÖN TUTKIMUS	11
2.1 Paikannimi nimistöntutkimuksen näkökulmasta	11
2.1.1 Paikannimi	11
2.1.2 Paikannimen rakenne	14
2.1.3 Keskeiset käsitteet nimistön rakenteen analyysissä	16
2.1.4 Paikannimien jaottelua	16
2.1.5 Viljelysnimet	17
2.2 Syntaktis-semanttinen luokittelumalli näkökulmana nimistöntutkimuksessa	18
2.2.1 Syntaktis-semanttinen luokittelumalli	18
2.2.2 Syntaktis-semanttisen luokittelumallin sovelluksia	22
3 VILJELYSNIMIEN NIMEÄMISPERUSTEET ALAJOKI-LAAKSOISSA	26
3.1 Ilmajoen Alajoki	29
3.1.1 Paikan suhde ihmiseen	29
3.1.2 Paikan sijainti	36
3.1.3 Paikan ominaisuus	40
3.1.4 Paikalla oleva, esiintyvä	42
3.1.5 Merkitykseltään epäselvät nimet	43
3.2 Lapuan-Kauhavan Alajoki	46
3.2.1 Paikan suhde ihmiseen	46
3.2.2 Paikan sijainti	48

3.2.3	Paikan ominaisuus	51
3.2.4	Paikalla oleva, esiintyvä	53
3.2.5	Merkitykseltään epäselvät nimet	53
4	PÄÄTELMÄT	56
	LÄHTEET	63
	LIITTEET	66
	Liite 1: Kartta Ilmajoen Alajoesta	66
	Liite 2: Kartta Lapuan-Kauhavan Alajoesta	67
	KUVIOT	
	Kuvio 1. Ilmajoen Alajoen nimeämisperusteiden jakautuminen	28
	Kuvio 2. Lapuan-Kauhavan Alajoen nimeämisperusteiden jakautuminen	29

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta****Tekijä:**

Iris Rinta-Karjanmaa

Pro gradu -tutkielma: Ilmajoen ja Lapuan-Kauhavan Alajoki-
laaksojen viljelysnimien nimeämisperus-
teet**Tutkinto:**

Filosofian maisteri

Oppiaine:

Nykysuomi

Valmistumisvuosi:

2012

Työn ohjaaja: Esa Lehtinen

TIIVISTELMÄ:

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee Ilmajoen Alajoen ja Lapuan-Kauhavan Alajoen viljelysnimien nimeämisperusteita ja rakennetta sekä syitä tietynlaisten rakenteiden yleisyyteen. Tutkimus on luonteeltaan tylogista, joten pääpaino on nimien nimeämisperusteiden ja rakenteen tarkastelussa.

Tutkimuksessa viljelysnimet jaetaan syntaktis-semanttisen luokittelumallin mukaisesti neljään eri nimeämisperusteluokkaan, joita ovat paikan sijainti, paikan ominaisuus, paikalla oleva, esiintyvä ja paikan suhde ihmiseen. Myös luokittelun ulkopuolelle jäävät nimet huomioidaan tutkimuksessa. Nimeämisperusteiden lisäksi tutkimuksessa sivutaan, millaisella sanastoaineksella nimeämisperusteet on ilmaistu. Nimien syntaktis-semanttisen luokittelun tukena on käytetty kaikkiaan neljää haastateltavaa sekä alueisiin liittyvää kirjallisuutta. Tutkimusaineistoksi on kummaltakin alueelta valittu 200 viljelysnimeä, joten tarkastelussa on kaikkiaan 400 nimeä.

Molemmilla tutkimusalueilla paikan suhde ihmiseen on tavallisin nimeämisperuste, ja viljelysnimissä sillä ilmaistaan yleensä omistajuutta. Lähes yhtä yleinen nimeämisperuste on paikan sijainti, joka monessa nimessä ilmaistaan jonkin jo olemassa olevan paikan nimellä. Sen sijaan ominaisuus ja paikalla oleva, esiintyvä ovat viljelysten niminä harvinaisempia. Suuri osa tutkimusalueiden nimistä on syntaktisesti yksiosaisia, mitä selittää monen nimen talonnimiperustaisuus, samoin kuin siirrynnäisten suuri määrä. Tutkimusalueiden historian pohjalta näyttää todennäköisemmältä, että moni nimi on alun alkaenkin ollut yksiosainen eikä esimerkiksi kaksiosaisesta yksiosaiseksi lyhentynyt. Yhden tilan käytössä oleva viljelysnimi voi yksilöidä tarkoitteensa yhtä hyvin yksiosaisenakin.

AVAINSANAT: nimistöntutkimus, paikannimet, viljelysnimet, syntaktis-semanttinen analyysi

1 JOHDANTO

Suomessa nimistöntutkimus on keskittynyt pääasiassa paikannimiin, ja varsinkin sosio-onomastinen tutkimus on vakiinnuttanut paikkansa yhtenä tyypillisimmistä lähestymistavoista erilaisiin paikannimiaineistoihin. Sosio-onomastisen tutkimuksen yleistymisen myötä on saatu tietoa esimerkiksi eri-ikäisten ja eri ammateissa toimivien ihmisten nimitietoudesta tai paikannimiin liittyvistä asenteista. (Ainiala & Pitkänen 2002: 236–237.) Sen sijaan eri alueiden viljelysnimien ja niiden rakenteen tarkastelu on jäänyt vähemmälle huomiolle, minkä osoittaa ainoastaan viljelysnimiin keskittyvän tutkimuksen vähäisyys. Joissakin tutkimuksissa viljelysnimiä saatetaan tarkastella muunlaisten nimi-ryhmien ohella, mutta silloinkin ne jäävät lopulta melko pieneen osaan. Myös viljelysnimien nimeämisen taustalla on ajatus paikan yksilöimisestä jonkin sen ominaisuuden avulla. Näistä nimien taustalla olevista nimi-ideoista tarkempaa tietoa saadaan muun muassa nimien rakenteellisen analyysin kautta.

Omassa tutkimuksessani keskityn kahden viljelyslakeuden viljelysnimien nimeämisperusteisiin ja rakenteeseen. Aineistoksi olen valinnut Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevien Ilmajoen Alajoen ja Lapuan-Kauhavan Alajoen viljelysnimiä. Tässä luvussa esittelen tärkeimmät tutkimustavoitteet, aineiston ja tutkimusmenetelmän. Luvun lopussa kerron myös tutkimusalueiden syntyhistoriasta, jotta alueiden tyypillisimmistä piirteistä muodostuisi lukijalle jonkinlainen kokonaiskuva ennen viljelysnimien tarkempaa analyysia.

1.1 Tutkimustavoitteet

Tutkimuksessani perehdyn kahden laajan eteläpohjalaisen viljelylakeuden, Ilmajoen Alajoen ja Lapuan-Kauhavan Alajoen, viljelysnimistöön nimeämisperusteiden tutkimuksen periaatteista käsin. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitkä nimeämisperusteet ovat tutkittavien alueiden viljelysnimillä yleisimpiä ja millaisilla leksikaalisilla elementeillä niitä ilmaistaan. Onko alueilla esimerkiksi jokin yksittäinen nimeämisperusteluokka selvästi muita yleisempi? Miten tulokset suhteutuvat aikaisempien tutki-

musten tuloksiin? Onko alueiden välillä suuriakin eroja vai ovatko tutkimustulokset samansuuntaisia? Tutkimus on samalla yleinen katsaus tarkasteltavien alueiden viljelysnimien rakenteeseen, joten nimeämisperusteiden ohella tarkastelen myös, kuinka suuri osuus yksiosaisilla ja kaksiosaisilla nimillä on koko aineistossa ja samalla pohdin syitä eri rakenteiden esiintyvyydelle.

Koen tutkimusaiheeni tärkeäksi, sillä nykypäivän maaseudulla suurin osa viljelysnimistä kuuluu nopeimmin katoaviin nimiin (Ainiala 2002: 186). Aiheeseen liittyvää tutkimusta tulisi tehdä enemmän, jotta viljelysnimistöä olisi saatavilla mahdollisimman paljon tallennettua tietoa. Viljelysnimet ovat myös useimmiten mikrotoponyymejä eli pienen ryhmän käytössä olevia nimiä. Näin ollen viljelysnimet kuuluvat nimiin, jotka ovat kaikkein huonoimmin tunnettuja ja vähiten käytettyjä. (Ainiala 2002: 183.) Viljelysnimien tutkimus on yksi keino tehdä viljelysnimiä ja niihin sisältyvää alueellista tietoa tunnetuksi. Viljelysnimiin liittyvää tutkimusta on melko niukasti, ja usein se painotuu lähinnä pro gradu -tutkielmiin. Tutkimusaiheen arvokkuutta puoltaa myös tutkimusalueiden laajuus ja tunnettuus maakunnassa – kumpikin alue on merkittävä osa eteläpohjalaista kulttuurimaisemaa.

1.2 Aineisto

Tutkimusaineistoni käsittää kaikkiaan 400 viljelysnimeä, ja olen katsonut määrän riittävän kattavaksi otokseksi alueiden viljelysnimistöä. Jotta lähtökohdat alueiden keskinäiseen, mahdollisimman tasapuoliseen vertailuun olisivat mahdollisimman hyvät, olen valinnut kummaltakin alueelta tarkasteluun tasan 200 nimeä. Tutkimusalueiden valintaan puolestaan on vaikuttanut niiden laajuus ja yhtenäisyys sekä sitä kautta mahdollisuus runsaan nimiaineiston hyödyntämiseen. Aineiston olen kerännyt rajaamalla tutkimusalueiden peruskartoista sopivan kokoiset alueet, joilla sijaitsevien peltolohkojen rekisterinumeroita vastaavat nimet olen saanut Maanmittauslaitoksen Seinäjoen toimipisteestä. Olen pyrkinyt rajaamaan alueet siten, että tutkimuksessa olisi mukana sekä jokivarren ympäristöön sijoittuvia, maantieteellisesti keskeisimpiä että tutkimusalueen

reunamilla olevia viljelysnimiä. Jokivarren läheisyydessä sijaitsevien viljelysten nimiä aineistossa on kuitenkin hieman enemmän. Tutkittavat nimet ovat karttanimiä, joten tutkimuksessa ei ole huomioitu viljelysten omistajien käyttämiä, mahdollisesti muunlaisia nimivariantteja.

Nimeämisperusteiden selvittelyn tueksi olen tehnyt neljä melko vapaamuotoista haastattelua, joiden kautta olen saanut lisää tietoa tutkimusalueista niiden historiaa hyvin tuntevilta paikkakuntalaisilta. Ilmajoen Alajokeen liittyen olen haastatellut Koskenkorvan kylässä asuvaa Martti Koskenkorvaa, joka on toiminut muun muassa Ilmajoen Maamiesseuran puheenjohtajana ja tietää laajalti Alajoen historiaa. Toinen haastateltava on ilmajokelainen maanviljelijä Esko Rajala, joka on muun muassa koonnut kotikylänsä Tuomikylän historiateoksen ja jolla paljon Ilmajokeen liittyvää historiatietoa. Lapuan-Kauhavan Alajoesta tietojaan ovat kertoneet syntyjään kauhavalaiset Lasse Mäkinen, joka entisenä kaupunginjohtajana tuntee pitäjää laajalti, sekä Kyösti Virrankoski, joka on tehnyt elämäntyönsä maanviljelijänä, opettajana ja europarlamentaarikkona. Lisäksi Virrankoski on kotoisin Alajoen kupeessa sijaitsevasta Klemolan kylästä, joten erityisesti Alajoen paikat ovat hänelle tuttuja. Tutkimuksessa suurempi osa on Koskenkorvan ja Virrankosken haastatteluilla, mutta muutamien yksityiskohtien kohdalla olen hyödyntänyt kahden muun haastateltavan antamia tietoja. Haastattelut olen tehnyt pääosin niin, että haastateltavat ovat saaneet vapaamuotoisesti kertoa alueiden historiasta ja nykypäivästä sekä tutustua samalla nimiaineistoihin. Jokaiselle haastateltavalle olen lisäksi esittänyt alueisiin ja nimien mahdolliseen asiataustaan liittyviä kysymyksiä. Olen myös nauhoittanut kaikki haastattelut ja kirjoittanut ne puhtaaksi myöhempää tarkastelua varten.

1.3 Menetelmät

Koska tutkimuksen pääpaino on nimeämisperusteiden tarkastelussa, käytän aineiston analyysissä syntaktis-semanttista luokittelumallia, jonka avulla jaan nimet ensin nimenosiin. Analysoin nimenosat sekä leksikaalisesti että semanttisesti ja esitän molem-

mista analyyseista saadut tulokset nimeämisperusteluokitteluna. Syntaktis-semanttisessa luokittelussa tarkastelun alla ovat erityispiirrettä ilmaisevat nimenosat, joiden kautta saadaan tietoa, millaisia nimeämisperusteita paikkojen yksilöinnissä on käytetty. Erityispiirrettä ilmaisevien nimenosien leksikaalisen luokittelun avulla puolestaan saadaan tietoa siitä, millaisia sanastoaineiksia nimenantajat ovat käyttäneet nimeämisperusteiden ilmaisemisessa. Omassa tutkimuksessani painopiste on nimien järjestelmällisessä syntaktis-semanttisessa luokittelussa, mutta leksikaalinen luokittelu toimii luonnollisesti analyysin tukena.

Syntaktis-semanttisen luokittelun lähtökohtana on neljä nimeämisperusteluokkaa, joihin tutkimusaineiston nimiä jaotellaan: paikan sijainti, paikan ominaisuus, paikalla oleva, esiintyvä ja paikan suhde ihmiseen (Zilliacus 1972: 375–376). Tässä tutkimuksessa oman ryhmänsä muodostavat myös luokittelun ulkopuolelle syystä tai toisesta jäävät nimet. Luokittelun avulla pyrin muodostamaan kokonaiskuvan alueiden paikannimistöstä sekä pohdin, millaisia yhteisiä piirteitä nimistöissä on. Menetelmä tarjoaa myös tietoa nimistön rakenteesta.

Viljelysnimien rakenteen ja nimi-ilmausten semantiikan analyysillä pyrin löytämään kunkin nimen taustalla olevan nimeämisperusteen. Nimien syntaktis-semanttisen luokittelun jälkeen teen molemmista alueista yhteenvedon siitä, kuinka paljon ja minkä tyyppisiä nimiä eri luokissa on. Näin ollen tutkimuksessani yhdistyvät sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen tutkimusote. Käsittelen kummankin alueen omana lukunaan ja lopuksi vertailen alueiden nimistöä keskenään. Tavoitteenani on selvittää, onko esimerkiksi jokin tietty nimeämisperuste kummallakin alueella vallitsevassa asemassa vai onko alueiden välillä merkittäviäkin eroja. Nimeämisperusteiden selvittämisessä hyödynnän osin tekemiäni haastatteluita. Erityisen tärkeitä haastatteluaineistoista esiin tulevat seikat ovat sellaisten nimien kohdalla, jotka sopisivat helposti kahteenkin nimeämisperusteluokkaan. Lisäksi haastateltavilta saaduista tiedoista on hyötyä selvitetessä semanttisesti eli merkitykseltään läpinäkymättömiä nimiä. Niissä tapauksissa, joissa nimeämisperustetta ei pystytä jäljittämään, nimi jää luokittelun ulkopuolelle. Nimeämis-

perusteeltaan epäselviä ja erityispiirrettä ilmaisevaa nimenosaa vailla olevia nimiä tarkastelen kummankin alueen osalta erikseen.

1.4 Tutkimusalueet

Ilmajoen Alajoen synty ajoittuu 1700-luvun loppuun, jolloin alueella olevia Laivanpään ja Taipaleen soita alettiin raivata pelloiksi. Suureen suonraivaustyöhön ryhdyttiin maaherra Adolf Tandefeldtin johdolla, ja sen tavoitteena oli parantaa pitäjän ruoantuotantoa, sillä väestön kasvu ja monet katovuodet lisäsivät suuremman viljelypinta-alan tarvetta (Särkkä 2007: 10). Silloin huomattiin, että peltoa saadaan raivattua helpoiten soilta, sillä siihen oli olemassa jo valmis tekniikka. Soita lähdettiin raivaamaan myös siksi, että hallojen uskottiin tulevan juuri nevoilta ja siten vievän rintapeltojen viljat. Suonraivaushankkeeseen lähtivät mukaan muun muassa Könnin kellomestarit ja useita Ilmajoen herraskartanoita, joilla oli kiinnostusta ja mahdollisuuksia kehittää maataloutta. Maaherra lupasi soille sotaväkeä raivaustöihin, ja alueille kaivettiin sotaajiksi kutsuttuja laskuoja. Ojat veivät vettä joen alajuoksulle, jolloin suot alkoivat kuivaa. (Koskenkorva 2012.)

Ilmajoen talolliset eivät aluksi innostuneet suonkuivaushankkeesta, ja välillä työt pysähtyivätkin kokonaan. Talolliset olivat lupautuneet vastaamaan omien alueidensa ojien kaivamisesta, kun sotaväkeäkin oli luvattu avuksi, mutta hankalat katovuodet veivät heidän uskoaan hankkeeseen. Vuonna 1797 raivaustyöt alkoivat kuitenkin uudestaan, ja hanke saatettiin loppuun vuoteen 1803 mennessä. (Särkkä 2007: 10.) Nykyään alueen pinta-ala on 8400 hehtaaria (Ympäristöministeriö 2011).

Myös Lapuan-Kauhavan Alajoki on syntynyt vuosien mittaisen raivaustyön tuloksena. Nimi Alajoki mainitaan asiakirjoissa jo 1700-luvun alkuvuosikymmeninä, mutta vielä 1800-luvulle tultaessa suuri osa alueesta oli suota. Jokivarressa alue oli luonnonniittyä, joka tarjosi hyviä nautintamahdollisuuksia jo keskiajalla. Erikoista alueessa on, että sen niittyjä ovat ensin omistaneet Kyrönjokilaakson asukkaat, jotka ovat kulkeneet Alajoel-

le heinäntekoon ennen kuin Lapualla on muodostunut pysyvämpää asutusta. Lapualaiset ovat omistaneet Alajoen niittyjä vasta hieman myöhemmin, 1500-luvulta lähtien. (Lehtinen 1988: 45.) Alueella olevaa metsää ja suota raivattiin jokivarsiniittyjen läheltä yleensä kydönpoltolla. Sittemmin Alajoen koko on kasvanut noin viisinkertaiseksi, ja nykyään alue on 11 000 hehtaarin laajuinen. (Ympäristöministeriö 2011.)

2 PAIKANNIMISTÖN TUTKIMUS

Luvussa 2.1 kerron, mikä on paikannimi, ja esittelen siihen liittyviä keskeisimpiä käsitteitä, jotka tavalla tai toisella nousevat esiin myös omassa tutkimuksessani. Kerron muun muassa lyhyesti, miten paikannimet tavallisimmin syntyvät. Lisäksi käsittelem paikannimien jaottelua eri luokkiin suomalaisen nimistöntutkimuksen näkökulmasta ja samalla kerron myös viljelysnimistä, jotka ovat oman tutkimukseni kohteena. Luvussa 2.2 esittelen tutkimukseni perustana olevan syntaktis-semanttisen luokittelumallin sekä sen syntyhistoriaa. Luokittelumallin esittelyn lisäksi käyn läpi muutamia tutkimuksia, joissa nimeämisperusteita on tarkasteltu syntaktis-semanttisen analyysin avulla. Tekstissä esiintyvät nimiesimerkit ovat peräisin omasta aineistostani.

2.1 Paikannimi nimistöntutkimuksen näkökulmasta

Seuraavassa perehdyn tarkemmin muun muassa paikannimen käsitteeseen ja paikannimen rakenteeseen nimistöntutkimuksen näkökulmasta. Käyn myös läpi paikannimien jaottelun luonnonpaikkojen ja kulttuuripaikkojen nimiin sekä esittelen viljelysnimien luokan. Samalla kerron hieman enemmän muun muassa viljelysnimien rakenteesta ja viljelysnimille tyypillisistä ominaisuuksista.

2.1.1 Paikannimi

Käsite *toponyymi* eli *paikannimi* viittaa paikkaa yksilöivään ilmaukseen, jolla paikka erotetaan muista, eritoten samanlaisista paikoista. Paikannimillä voidaan yksilöidä hyvin monenlaisia tarkoitteita, kuten järviä, mäkiä, teitä, soita ja rakennuksia. Tavallisesti myös paikan laji käy ilmi nimestä. (Kiviniemi 1990: 44–45.) Monesti paikannimien odotetaan olevan paikkaa kuvaavia, ja yleensä kuvaavuus on tärkeässä osassa nimien käytössä (Ainiala 1997: 21).

Itse paikka ja sen ominaisuuksien muodostama asiallinen pohja luovat perustan nimeämiseksi, ja nämä seikat nimenantaja ottaa huomioon muodostaessaan paikkaa luonnehtivan nimen ja määrätessään sen semanttiset ominaisuudet. Nimityksen muodon nimenantaja puolestaan määrittelee valitsemalla johonkin vertailuun tai normaaliin kielenkäyttöön pohjautuvan ilmauksen. (Zilliacus 1972: 367.) Kiviniemen (1977: 6-7) mukaan on melko harvinaista, että uusia nimiä syntyisi paikkaa luonnehtivien appellatiivien eli yleissanojen propristuessa - siis muuttuessa erisnimiksi. Luonnollisesti osalla paikannimistä saattaa olla selvä appellatiivinen homonyymi, ja jotkut paikannimet ovat todennäköisesti ajan saatossa tavallisista appellatiivisista ilmauksista propristuneita. Se, että valtaosa nimistä olisi ollut ensin appellatiivisia ilmauksia, on kuitenkin epätarkoituksenmukaista, sillä tällä tavoin syntyneet proprit eivät välttämättä erottuisi appellatiivisista homonyymeistään riittävän selkeästi. Näin ollen suurin osa paikannimistä on alun pitäenkin ollut propreja. On silti tunnustettava, että nimenkäyttäjät osaa tulkita nimet monesti myös appellatiivisena – joskus jopa vahingossa. (Kiviniemi 1977: 6-7.)

Kiviniemen (1977: 6-7) mukaan uusia paikannimiä syntyy monesti myös siten, että mallina toimii nimenantajille jo ennestään tuttu nimistö. Tämän vuoksi paikannimissä esiintyy usein toisten paikkojen nimiä (Kiviniemi 1990: 90–91). Kun nimenkäyttäjät omaksuu tietyn nimistön, hän oppii myös tietynlaiset nimenmuodostussäännöt, ja sitä kautta muodostamaan nimiksi tunnistettavia ilmauksia sekä erottamaan nimet appellatiivisista ilmauksista muutenkin kuin kontekstin pohjalta. Kiviniemen (1975: 12–13) mukaan nimenkäyttäjän kielelliseen kompetenssiin sisältyy – sanaston ja kieliopin ohella – myös nimistö ja kielioppiin verrattavissa oleva *nimioppi*. Nimenkäyttäjät hyödyntää tätä nimioppia erottaakseen proprisen ilmauksen appellatiivisesta ilmauksesta. Nimiopin kannalta on kuitenkin merkityksetöntä, millainen nimien sisältö on. Oleellisia nimiopin säännöt ovat myös nimenmuodostuksessa ja nimien tulkinnassa. (Kiviniemi 1975: 12–13.)

On siis johdonmukaisempaa, että paikkoja yksilöidään pikemmin valmiin nimisysteemin avulla kuin appellatiivisen ilmauksen avulla. Monesti saatetaan jopa tietoisesti pyrkiä muodostamaan propreiksi tunnistettavia ilmauksia, mutta kuten jo edellä todettiin, täy-

sin mielivaltaisia ja tarkoitteeseen liittymättömiä nimet eivät kuitenkaan voi olla. Paikan yksilöinnin kannalta on mielekästä, että nimi kuvaa paikkaa jollain tavoin - siitakin huolimatta, ettei nimeä välttämättä käytetä appellatiivisena. Ilmausten kuvailevuudella tosin on vähemmän merkitystä, kun ne vahvistavat asemansa tiettyjä paikkoja yksilöivinä. Tämä taas edellyttää yleensä sitä, että ilmaus ei ole liikaa muista nimistä poikkeava. Kuulijan on pystyttävä tulkitsemaan se propriiksi nimioppinsa perusteella. (Kiviniemi 1975: 12–13.)

Niin sanottu *luonnollinen nimenanto* on kyseessä silloin, kun paikka eri ominaisuuksiineen on synnyttänyt nimet. Niiden vastakohtana ovat *keinotekoiset nimet*, joita on annettu mielivaltaisesti eikä paikasta ja sen ominaisuuksista käsin. Toisin sanoen paikan ja sen nimen välillä ei ole minkäänlaista syy-yhteyttä, sillä nimenannossa eivät olleet määrävinä tekijöinä ne mielle yhtymät, joita nimenantajan mielessä syntyi hänen nähdesään paikan. Sen sijaan pääpaino on nimen estetiikassa, muodikkuudessa ja paikkaan liittyvissä toiveissa. Näin syntynyt nimi on harkinnan tulos eli *harkinnainen*. (Nissilä 1962: 42.)

Luonnollisesti myös olemassa oleva nimistö voi näkyä uusissa nimissä laina- ja harkinnaisnimien lisäksi, mutta tällaisissa tapauksissa nimen yhteys paikkaan ei ole yhtä selvä. Joka tapauksessa olemassa olevan nimistön mukaan nimetyillä paikoilla on silti jokin nimeämisperuste. Toisen, jo olemassa olevan nimen pohjalta syntyneiden nimien perustana on useimmiten jokin yhtäläisyys paikkojen kesken. (Kiviniemi 1971: 35.)

Paikannimien tulkinnessa huomio kiinnittyy usein nimiin sisältyvien sanojen läpinäkyvyyteen (*sanasemanttinen eli leksikaalinen taso*) ja nimien asiataustan läpinäkyvyyteen (*lausesemanttinen eli syntaktis-semanttinen taso*) (Kiviniemi 1990: 12–13). Esimerkiksi nimi *Pitkäsarka* on sekä sanasemanttisesti että lausesemanttisesti läpinäkyvä: nimiin sisältyvillä sanoilla on vain yksi merkitys, ja asiatausta eli nimeämisperuste on helposti pääteltävissä. Myös nimi *Kettuvainio* on sanasemanttisesti läpinäkyvä, mutta lausesemanttisella tasolla nimi osoittautuukin monitulkintaiseksi, sillä täydellä varmuudella ei voida sanoa, millä perusteella paikka on nimetty. Paikallahan on esimerkiksi saa-

tettu nähdä kettuja tai alue voi muodoltaan jollain tavoin muistuttaa kettua. Nimi voi yhtä lailla olla myös peräisin kylännimestä tai henkilönnimestä. Kaikilta osin läpinäkyvät nimi on *Heka*, joka on hämärtyntä niin sanasemanttisella kuin lausesemanttisella tasolla. Suuri osa kaikista Suomen paikannimistä on kuitenkin rakenteeltaan ja sisällöltään läpinäkyviä, jolloin nimiä voidaan pitää yksitulkintaisina (Kiviniemi 1987: 8).

Paikannimien asiataustaan pääsee parhaiten käsiksi tutustumalla siihen vaikuttavaan tai vaikuttaneeseen yhteisöön ja tarpeeseen puhua eri paikoista. Eri tarpeisiin liittyvät erilaiset paikat yksilöidään omalla tavallaan. Näin ollen esimerkiksi viljelysnimet ovat asiarusteiltaan varsin erilaisia järvennimiin tai muihin nimiin verrattuna. Toisaalta tiettyjä lajeja edustavat paikat ovat yleensä tietynlaisten yhteisöjen nimeämiä. Nimiryhmien välisiin semanttisiin eroihin vaikuttaa siis myös niiden sosiolingvistinen tausta. (Kiviniemi 1977:7.) Koska nimistö tutkimus on kulttuuritutkimusta, kohteena on luonnollisesti samalla paikallisten asukkaiden kulttuuri. Sen vuoksi nimien analyysissä tulisi asettua aina nimenantajan asemaan ja pohtia millaisista seikoista ja millaisilla tavoilla tämä on puhunut paikkaa nimitessään. Useimmiten paikannimistöissä heijastuu alueen väestön arkielämä sekä siihen liittyvät työt ja tarpeet. Sen sijaan paikkojen kuvailu ulkopuolisen näkökulmasta, historiallisista tapahtumista kertominen tai luonnon runollinen kuvailu on melko vähäistä. (Zilliacus 1972: 364.)

2.1.2 Paikannimen rakenne

Ainiala (1997: 283) toteaa nimien olevan niin lyhyitä kuin niiden yksilöivän funktion kannalta on mahdollista. Tavallisesti suomenkielinen paikannimi on yhdysnimi, joka muodostuu paikan lajin ilmaisevasta perusosasta sekä määriteosasta, joka useimmiten rajaa pääsanana merkitystä niin, että ilmaus voidaan käsittää yksilöiväksi. Esimerkiksi nimi *Joki/vainio* sisältää appellatiivisen, paikan lajin ilmaisevan perusosan *vainio*, jonka edellä on erityispiirteen ilmaiseva ei-proprinen nominatiivimäärite *Joki*-. Muodostustavaltaan *Jokivainion* kaltaiset nimet edustavat tyypillisintä yhdyssanatyyppeä, sillä nimenantajien näkökulmasta nimi on sisällöltään selvästi motivoitu. Tällaiset *Jokimaa*-tyyppiset nimet voidaan tunnistaa helposti nimiksi jo niihin sisältyvien ilmausten lä-

pinäkyvyyden pohjalta. Toisaalta esimerkiksi *Joki/maa* voisi yhtä lailla esiintyä niin paikannimenä kuin tavallisena appellatiivisena yhdyssanana, minkä vuoksi siitä joutuu puheyhteyden perusteella päättämään, onko kyseessä mahdollisesti paikannimi. Muutoin nimien sisällöllä ei välttämättä ole merkitystä niiden yksilöivän funktion kannalta (Kiviniemi 1990: 44–45). On esimerkiksi nimiksi vakiintuneita ilmauksia, jotka ovat sisällöltään monitulkintaisia tai läpinäkymättömiä (Kiviniemi 1975: 19.), kuten Ilmajoen Alajoella viljelyksen nimenä esiintyvä *Tervis*.

Yleisimmän perusosasta ja määriteosasta koostuvan yhdysnimen lisäksi paikannimet voivat olla yksiosaisia. Kiviniemen (1975: 20) mukaan varsinkin syntaktisesti jäseneltyssä aineistossa niitä esiintyy verrattain paljon, mikä johtuu siitä, että myös valmiin paikannimen sisältävät nimet voidaan katsoa yksiosaisiksi. Esimerkiksi alun perin kaksisosainen talonimi *Huhtamäki* on syntaktisesta näkökulmasta käynyt läpi rakennemuutoksen, kun se on siirtynyt yksiosaiseksi viljelyksen nimeksi. Syntaktisesti yksiosaiset nimet voidaan vielä jakaa neljään eri ryhmään sen perusteella, onko niissä pelkkä appellatiivi, pelkkä toinen nimi, appellatiivi + suffiksi tai toinen nimi + suffiksi (Kiviniemi 1975: 22).

Yksiosainen nimi voi sisältää sitä vastaavan yhdysnimen perusosan tai määriteosan (+suffiksin) tai koko yhdysnimen, mutta syntaktisen jaottelun pohjalta yksiosaiset nimet katsotaan vain perusosan sisältäviksi. Yksiosaisen nimen perusosa ei kuitenkaan normaalin yhdysnimen perusosan tapaan viittaa paikan lajiin tai toimi nimittävänä. Pikemminkin se muistuttaa määriteosaa ja viittaa useimmiten siis paikan erityispiirteeseen. Tämän seikan ansiosta yksiosaiset nimet voidaan luokitella erityispiirrettä ilmaiseviin perusosiin. Syntaktisessa luokittelussa tällaiset nimet analysoidaan yhdysnimien määriteosien tapaan. Se, että yksiosaiset nimet katsotaan pelkän perusosan sisältäviksi, ei vaikuta nimien semanttiseen tulkintaan. Yksiosaiset nimet eivät vain voi olla määriteosien kaltaisia, sillä niissä ei ole perusosaa, jota määritellä. Siksi ne luetaan perusosiin kuuluviksi. (Kiviniemi 1975: 58–59.)

2.1.3 Keskeiset käsitteet nimistön rakenteen analyysissa

Nimistön rakenteen analysoinnissa yksi perustavanlaatuinen käsite on *nimenosa*, josta on esitetty monenlaisia määritelmiä (Kiviniemi 1975: 17). Omassa tutkimuksessani hyödynnän Kurt Zilliacuksen ensimmäisenä käyttämää käsitettä *syntaktinen nimenosa*, joka on ”nimeen sisältyvä kielellinen ilmaus, joka ilmaisee yhden tarkoitetta luonnehtivan seikan” (Kiviniemi, Pitkänen & Zilliacus 1974: 32). Esimerkiksi ilmaus *Alajoen palsta* muodostuu appellatiivisena kolmesta sanasta ja neljästä morfeemista, mutta paikannimenä se käsittää kaksi syntaktista nimenosaa eli appellatiivin *palsta*, jota puolestaan luonnehtii paikannimi *Alajoen-*. Näin ollen appellatiivi *palsta* viittaa itse paikkaan ja toimii täten nimen perusosana, kun taas määriteosana toimiva nimi tarkentaa ilmausta. Nimenosa voi siis ilmaista paikan lajin (A), paikan nimen (B) tai paikkaa tarkemmin yksilöivän erityispiirteen (C) (Kiviniemi 1990: 92–93). Nimenosan ohella keskeinen käsite tutkimuksessa on *nimielementti* eli nimeen sisältyvää sana tai suffiksi (Kiviniemi 1975: 17).

2.1.4 Paikannimien jaottelua

Suomessa paikannimet katsotaan joko luonto- tai kulttuurinimiksi. *Luontonimet* ovat luonnonpaikkojen, kuten vesistöjen ja maastojen, nimiä ja *kulttuuripaikat* taas kulttuuripaikkojen nimiä. Kaikki artefaktit ja ihmisen työn tulosta joko kokonaan tai pääosin olevat paikat luetaan kulttuuripaikkoihin kuuluviksi. Kulttuurinimet voidaan jakaa vielä asutusnimiin, artefaktien nimiin ja viljelysnimiin. (Kiviniemi 1990: 45.)

Valtaosa Suomen koko paikannimistöstä koostuu *mikrotoponyymeistä* eli suppean piirin käytössä olevista paikannimistä. Tavallisesti mikrotoponyymit ovat viljelysten ja pienten maastopaikkojen nimiä eikä niitä tunneta laajalti. Järvien ja kaupunkien nimet puolestaan ovat esimerkkejä *makrotoponyymeistä*, hyvin tunnetuista paikannimistä. Usein makrotoponyymeiksi katsotaan asutusnimet ja keskeiset luonnonpaikkojen nimet. (Kiviniemi 1990: 21–22.)

2.1.5 Viljelysnimet

Suomalaisessa paikannimistössä viljelysnimillä on jo pitkään ollut keskeinen asema, ja arviolta neljännes maaseudulla käytetyistä paikannimistä on viljelysnimiä. Tämänhetkisten arvioiden mukaan paikannimiä on Suomessa vähintään kolme miljoonaa, josta viljelysnimien osuus on arviolta 750 000. Useimmiten viljelysnimien määrä on verrannollinen aina alueen asukastiheyteen: mitä enemmän alueella on maatiloja ja viljelysmaita, sitä enemmän on myös viljelysnimiä. Myös nimiä yleensäkin on tiheämmin viljelysalueilla kuin harvaan asutuilla alueilla. (Kiviniemi 1990: 49.)

Viljelysnimien keskeinen asema juontaa juurensa siitä, että Suomi oli aina 1900-luvun puoliväliin saakka agraarimaa. Maatalous on kuitenkin käynyt läpi suuria muutoksia verrattain lyhyellä aikavälillä. Esimerkiksi karjanhoidon ja karjan ruoantuotannon voimistumisen myötä heinää alettiin viljellä pelloilla, jolloin taas niittyjen tarve viljelyyn väheni. Niittyjä alettiin raivata pelloiksi, minkä vuoksi viljelyskelpoinen alue alkoi kasvaa 1800-luvun loppupuolella. 1900-luvun aikana viljelyskelpoinen alue nelinkertaistui, mutta 1900-luvun puolivälissä, maatilojen kasvun myötä, viljelysten lukumäärä alkoi kuitenkin vähentyä. Peltoalan kasvusta huolimatta nimetyt viljelykset ovat käyneet harvinaisemmiksi. Korkeimmillaan viljelysnimien määrä lienee ollut 1900-luvun alkupuolella, jolloin maatalousasutus oli huipussaan. (Ainiala 2002: 181–182.)

Ainialan (2002: 182) mukaan kulttuurinimiin luettavista viljelysnimistä suurin osa on mikrotoponyymejä eli pienen ryhmän, yleensä yhden tilan, piirissä käytössä olevia nimiä. Koska viljelysnimet ovat tavallisesti yhden talon käyttöön luotuja, niiden tarkoituksena ei ole erottaa paikkaa sadoista muista samanlaisista paikoista laajalla alueella, vaan pikemminkin yhden tilan sisällä. Kun paikat on ensisijaisesti määritelty niin, jotta ne voitaisiin erottaa muista samankaltaisista paikoista, yhdessä kylässä saattaa olla jopa satoja samanlaisia nimiä käytössä. Tämä ei silti aiheuta ongelmia. Viljelysnimien kapea kierto pienessä ryhmässä aiheuttaa sen, että samoja viljelysnimiä on usein joka puolella maata.

Tyypilliseltä rakenteeltaan viljelysnimet ovat samanlaisia kuin monet muutkin suomalaiset paikannimet: tavallisesti viljelysnimi kaksiosainen yhdynimi, jossa perusosa viittaa paikan lajiin ja määriteosa kuvaa paikkaa jollain tavoin. Viljelysnimissä tällainen kaksiosainen rakenne esiintyy useammin kuin kaikissa paikannimissä keskimäärin. Siihen on osaltaan vaikuttanut se, että viljelysnimet ovat mikrotoponyymejä ja usein toistettuja ilmauksia. Viljelysnimet ovat lisäksi usein nuoria, joten ne eivät ole välttämättä käyneet läpi rakenteellisia muutoksia, kuten lyhentymistä kaksiosaisesta yksiosaiseksi. (Ainiala 2002: 183–184.) Monet viljelysnimien kaltaiset kaksiosaiset ilmaukset voivat kuitenkin olla vain nimiä, ja niiltä puuttuukin appellatiivinen homonyymi. Kuitenkin viljelysnimillä on luonnonpaikkojen nimiä selkeästi enemmän appellatiivisia homonyymejä. Tämä johtuu luultavasti siitä, että viljelysalueiden kohdalla on ollut tavallisesti suurempi tarve luokitella viljelyksiä. (Kiviniemi 1990: 97). Esimerkiksi ilmaus *met-säpelto* on helposti siirrettävissä erisnimikategoriaan, ellei se ole jo alun alkaenkin ollut erisnimi (Ainiala 2002: 183–184).

2.2 Syntaktis-semanttinen luokittelumalli näkökulmana nimistöntutkimuksessa

Esittelen luvussa tarkemmin tutkimusmenetelmänä käyttämäni syntaktis-semanttista luokittelumallia, joka on rakennettu ensi sijassa paikannimisysteemien kuvausta varten, mutta joka edustaa myös tietynlaista toponomastista teoriaa (Kiviniemi 1990: 119). Lisäksi esittelen tutkimuksia, joissa kyseinen luokittelumalli on ollut enemmän tai vähemmän keskeinen tapa lähestyä tutkimusaineistoa.

2.2.1 Syntaktis-semanttinen luokittelumalli

Vielä 1960-luvulle asti suomalainen nimistöntutkimus keskittyi pääasiassa paikannimien etymologian tutkimiseen. Etymologioinnin ohella nimiä pyrittiin myös luokittelemaan, ja tutkimustulokset esiteltiin nimeämisperusteiden luokittelun avulla. Väitöskirjassaan *Vuoksen paikannimistö I* (1939) Viljo Nissilä on luokitellut nimeämisperusteet pääosin sanasemanttisesti eli leksikaalisesti. Nissilä esittelee kaiken kaikkiaan 21 ni-

meämisperustetta. Tällaisen luokittelumallin ongelma piili kuitenkin siinä, ettei sen avulla saatu, kuten Kiviniemi (1975: 15) toteaa, juuri lainkaan nimistöä koskevaa typpologista tietoa. Nissilän luokittelumallin aikaisissa aluemonografioissa nimet luokiteltiin lähinnä niihin sisältyvien sanojen merkityksen mukaan. Tutkimuksissa tosin selvitettiin, mitä nimeen sisältyvät sanat ovat nimenosina tarkoitteesta ilmaisseet, mutta niitä ei kuitenkaan katsottu nimeämisperusteeksi. Tutkittavasta aineistosta ei näin ollen saatu kunnollista kokonaiskuvaa vaan lähinnä tietoa siitä, millaista sanastoa tutkimusalueen nimet sisältävät. Muun muassa nimenmuodostukseen liittyvät syntaktiset ja morfologiset seikat jäivät lähes kokonaan huomiotta. Ongelmana tällaisessa tutkimuksessa on ollut se, ettei nimenosan käsitettä nimeämisperusteita selvittäessä määritelty syntaktis-semanttisin perustein. (Kiviniemi 1987: 13–14.)

Nissilän myötä filologis-historiallinen nimeämisperusteluokittelu hallitsi nimistöntutkimuksen kenttää noin kolmen vuosikymmenen ajan (Ainiala & Pitkänen 2002: 232). 1960-luvun aikana paikannimien etymologinen tutkimus sai kuitenkin väistyä uuden tutkimussuuntauksen tieltä, kun yksittäisten nimien ja nimielementtien ja niiden etymologian sijaan alettiin kiinnittää huomiota nimien rakenteeseen ja nimeämissysteemeihin. Nimistöjä alettiin myös tutkia joko kokonaisuuksina tai nimiryhmittäin. (Zilliacus 1972: 360.) Pyrkimyksenään saada nimistön analyysi huomattavasti kattavammaksi Kurt Zilliacus kehitti syntaktis-semanttisen luokittelusysteemin, joka sisältää sanasemanttisen luokittelun lisäksi myös lausesemanttisen luokittelun (Kiviniemi 1975: 15).

Kurt Zilliacus esittelee uudenlaisen systemaattisen nimistöntutkimuksen suuntauksen tutkimuksessaan *Ortnamnen i Houtskär: en översikt av namnförrådets sammansättning* (1966). Zilliacus tarkastelee tutkimuksessaan ruotsinkielisen Houtskärin pitäjän koko paikannimistöä, joka käsittää 6600 nimeä. Lähtökohtana tutkimuksessa Zilliacuksella on ajatus siitä, että yksittäinen nimi tulee tulkita osana tietyn alueen nimisysteemiä. Esimerkiksi yksi kylä muodostaa tällaisen systeemin. Toisin kuin Nissilä, Zilliacus näkee nimet ennen kaikkea yksilöivinä eikä kuvailevina. Nimet eivät välttämättä myöskään ilmaise jotain paikalle tyypillistä ominaisuutta. Tärkeää sen sijaan on asettua nimenantajan näkökulmaan: nimenantaja ei anna paikalle nimeä kuvatakseen kulttuuria

tai luontoa vaan yksilöidäkseen paikan. Alun perin nimet ovat tietysti olleet sisällöltään kuvailevia, mutta myöhemmin nimeä käytettäessä tämä kuvailevuus ei välttämättä ole enää olennaista.

Syntaktis-semanttisessa luokittelumallissaan Zilliacus (1966) jaottelee nimet syntaktisesti nimenosiin, jotka luokitellaan edelleen *nimittäviin*, *paikan lajia* tai *paikan erityispiirrettä* ilmaiseviin. Nimenosia on siis kaikkiaan kolmenlaisia, ja niistä erityispiirrettä ilmaisevat nimenosat ovat syntaktis-semanttisen analyysin kannalta tärkeimpiä: juuri niistä ilmenee paikan nimeämisperuste eli paikan yksilöinnin idea. Kiviniemi (1987: 13) muistuttaakin, että nimeämisperusteet ”ovat tietysti ulkomaailmaan liittyviä ominaisuuksia tai suhteita”. Erityispiirrettä ilmaisevat nimenosat luokitellaan sekä sanasemanttisesti että lausesemanttisesti. Systemin mukaisesti selvitetty nimet esitellään luokitteluna, josta käy ilmi, mitä nimeämisperusteita paikkojen yksilöintiin on käytetty.

Ainialan ym. (2008: 100) mukaan nimeämisperusteen hahmottamisessa käteväntä on esittää nimestä *parafraasi*, jolloin nimi on selkeämpi ymmärtää. Esimerkiksi nimen *Saulinmaa* parafraasi on ”pelto, jonka omistaa Sauli” (nimeämisperuste paikan omistus), kun taas nimen *Laivankytö* parafraasi on ”kytö/pelto, joka sijaitsee Laivanpäässä” (nimeämisperuste paikan täsmällinen sijainti) (vrt. esim. Kiviniemi 1990: 91).

Mukana on myös leksikaalinen luokittelu, josta voi tarkastella, millaisten erilaisten sanastoinesten avulla nimenantajat ovat nimeämisperusteet kulloinkin ilmaisseet. (Zilliacus 1972: 373.) Esimerkiksi nimessä *Arvonmaa* nimeämisperuste on ilmaistu käyttämällä *propria*, tarkalleen ottaen henkilönnimeä, joka tässä tapauksessa on miehen etunimi. Syntaktis-semanttisessa mallissa yhdistyvät siis nimien kielellisen rakenteen ja nimi-ilmauksen semantiikan analyysi, jotka ovat nimien tulkinnassa oleellisia. Kuten Ainiala ja Pitkänen (2002: 234) toteavat, ”nimien rakennetta ei voi hahmottaa ymmärtämättä niiden semantiikkaa ja päinvastoin”.

Paikannimien syntaktis-semanttisen luokittelumallin kautta nimistöstä ja sen koostumuksesta voidaan saada yleistä typologista tietoa sekä pystytään muodostamaan jonkin-

lainen yleiskuva eri rakennetyyppien osuuksista nimistössä (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 72). Luokittelu saattaa kuitenkin olla tutkijalle haasteellinen, sillä joissain tapauksissa esimerkiksi nimien jäsentely nimenosiin tai erityispiirrettä ilmaisevien nimien lausesemanttinen luokittelu voi osoittautua ongelmalliseksi, kun kaikki tapaukset eivät välttämättä sovi luokittelun tarjoamiin kategorioihin. On myös muistettava, että viime kädessä paikannimien analyysi on tutkijan omiin tulkintoihin perustuvaa, ja paikannimien tulkinta on tietyllä tavalla jo niiden luokittelua. (Kiviniemi 1987: 14–15, 32.)

Ainialan ja Pitkäsén (2002: 234–235) mukaan uusi analyysimalli sai vahvan aseman 1970-luvun mittaan kahden alan merkittävän teoksen myötä. Niistä toinen on Eero Kiviniemen, Ritva Liisa Pitkäsén ja Kurt Zilliacuksen laatima *Nimistöntutkimuksen terminologia* (1974), joka esittelee muun muassa syntaktis-semanttisen analyysin keskeisiä termejä. Toinen teos on Eero Kiviniemen *Paikannimien rakennetyypeistä* (1975).

Myöhemmin erityisesti Eero Kiviniemi on kehittänyt Zilliacuksen luokittelumallia niin, että tuloksena on luokittelu, jossa nimeämisperusteita on kymmenen Nissilän 21 nimeämisperusteen sijaan. Nämä kymmenen nimeämisperustetta voidaan jakaa vielä neljään pääryhmään, jotka ovat *paikan sijainti*, *paikan ominaisuus*, *paikalla oleva tai esiintyvä* ja *paikan suhde ihmiseen*. (Ainiala & Pitkänen 2002: 72.) Ohessa nimeämisperusteluokat ja niiden alaluokat Kiviniemi (1987) esittämän jaottelun mukaan:

- 10. Paikan sijainti, asema
- 11. Täsmällinen sijainti
- 12. Suhteellinen sijainti

- 20. Paikan (luonnollinen) ominaisuus
- 21. Topografinen ulottuvuus tai hahmo
- 22. Maaperän, veden, materiaalin laatu tai ominaisuus
- 23. Muunlainen ominaisuus

- 30. Paikalla oleva, esiintyvä
- 31. Yksilöllinen tarkoite
- 32. Kollektiivinen tarkoite

- 40. Paikan suhde ihmiseen
- 41. Omistus, nautinta, asuminen
- 42. Käyttö, tekeminen, alkuperä
- 43. Tapahtuma

1970-luvulla alkunsa sai myös uusi onomastinen koulukunta, jonka piirissä uutta analyysimallia ja koko tutkimusalaa kehitettiin yhteistyönä. Keskeiseksi tutkimuskohteeksi nähtiin nimien rakenteet ja nimeämissesteemit. Eero Kiviniemen ansioksi voidaan katsoa se, että suomalaisessa paikannimistön tutkimuksessa yksittäisten nimien tarkastelun sijaan käsitellään laajempia kokonaisuuksia ja pyritään nimisysteemien kuvaukseen ja tutkimukseen. Nimien jäsentelymallin ja tulosten luokittelumallin lisäksi Kiviniemi on tuonut tutkimukseen myös analogian ja nimien leksikaalisten aineiden luokittelun. (Ainiala ym. 2008: 70–73.) Syntaktis-semanttinen analyysi edustaa nimitypologista tutkimusta, jossa tarkastellaan nimenmuodostussääntöjä ja paikannimien rakennetta kokonaisvaltaisesti. Paikannimistöntutkimus ei siis keskity enää yhtä voimakkaasti etymologian tutkimukseen. (Kiviniemi 1975: 14.)

2.2.2 Syntaktis-semanttisen luokittelumallin sovelluksia

Syntaktis-semanttista analyysia on sovellettu varsin moninaisesti tutkimusaineistoihin, ja erityisesti pro gradu -töissä luokittelumalli on ollut erityisen suosittu. Ohessa esittelen tutkimuksia, joissa tutkija on hyödyntänyt syntaktis-semanttista analyysia tutkimusmenetelmänään.

Laitilan Untamalan viljelysnimistöön liittyvässä artikkelissaan Ritva Liisa Pitkänen (1987) selvittelee kylän viljelysnimistöä ja sen kehitystä eri aikakausina. Yhtenä osana artikkeliaan Pitkänen tarkastelee viljelysten nimeämisperusteita syntaktis-semanttisen analyysin neljästä pääluokasta käsin. Ylivoimaisesti tavallisimmaksi nimeämisperusteeksi osoittautuu sijainti, joka ilmaistu kaikkiaan 49,5 prosentissa kaikista viljelysnimistä. Sijaintia ilmaisevien viljelysnimien erityispiirteenä kuitenkin on liittynäisten vähäisyys. Pellon alkuperään, omistajaan tai johonkin paikalla olevaan liittyy neljäsosa

nimistä. Sen sijaan ominaisuuteen viittaavat nimet muodostavat vain 13 prosenttia kaikista nimistä. (Pitkänen 1987: 112–113.)

Laila Lehikoinen (1988) tarkastelee väitöskirjassaan Karjalan kannaksella sijainneen Kirvun pitäjän talonnimiä 1900-luvun alusta 1930-luvun loppuun. Tutkimuksen pääpaino on erilaisten nimeämisperusteiden ja nimien rakennetyyppien esittelyssä sekä niiden yleisyyden tutkimisessa. Tutkittava nimiaineisto käsittää kaikkiaan 1751 asumuksenniemeä, jotka ovat peräisin Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimitoimiston kokoelmista. Lehikoinen pyrkii muun muassa selvittämään, millaisin perustein Kirvun talot on nimetty, millaiset kielenulkoiset seikat ovat vaikuttaneet näiden nimenantoperusteiden valintaan ja millaisia rakennetyyppejä tarkastelluissa nimissä on. Keskeistä tutkimuksessa on myös se, millaisia erilaisia nimiä samasta talosta saatetaan käyttää ja millaiset seikat säätelevät tätä käyttöä. Samalla tutkimus pyrkii selvittämään, miten Kirvun talonnimisysteemi on kehittynyt. Tutkimuksessa erottuu kolme nimenosien pääryhmää: omistajan ilmaisevat, paikan sijainnin ilmaisevat ja asumusten keskinäisen suhteen ilmaisevat. Selvästi yleisin Kirvun talonnimien nimeämisperusteista on omistus, sillä 85,5 prosenttia perusaineiston nimistä sisältää omistajan ilmaisevan osan. Seuraavaksi yleisimpiä ovat asumuksen sijainnin ilmaisevat nimet, joita on 9,4 prosenttia kaikista nimistä. (Lehikoinen 1988: 260–262.)

Syntaktissemanttisen analyysin periaatteet tulevat esille myös Kaija Mallatin (2007) tutkimuksesta, joka käsittelee suomalaisia paikannimiä, joiden alkuosana esiintyy sana *kyöpel*, *nainen*, *naara(s)*, *neitsyt*, *morsian*, *ämmä* ja *akka* variantteineen. Tutkimuksen tarkoituksena on tulkita tarkastellut nimet ja selvittää niihin sisältyvät elementit ja asiasta muun muassa paikkoihin liittyvien tarinoiden pohjalta. Lisäksi tavoitteena on löytää eri-ikäiset ja eri perustein annetut nimet määritetyypeistä eli nimityypeistä, jota edustavissa nimissä on sama määrite. Tutkimusaineisto muodostuu rautakautisten kalmistojen ja niiden lähipaikkojen nimistä, jotka ovat peräisin Nimiarkiston kokoelmista ja Maanmittauslaitoksen Paikannimirekisteristä. Merkittävässä osassa nimien tulkinnassa ovat nimeen sisältyvän elementin alkuperäinen merkitys sekä nimien tarkoitteet eli paikat, joille nimet on annettu. Sen vuoksi tutkimuksessa perehdytään myös aineiston

tarkoittamien paikkojen topografiaan ja sijaintiin. Tutkimustulosten mukaan enemmistö *kyöveli-*, *nais-*, *naara(s)-*, *neitsyt-*, *morsian-*, *akka-* ja *ämmä* -alkuisten paikannimien määritteistä viittaa eri-ikäisiin ja erilaisen sosiaalisen statuksen omaaviin naisiin. Edellä mainittuja nimiä yhdistää myös paikan laji, sillä useisiin tarkasteltujen nimien tarkoitteisiin liittyy esimerkiksi korkeus, syvyys, kivikkoisuus sekä vesi, vetisyys tai vedenläheisyys. Varsinkin *kyöveli-*, *neitsyt-*, *ämmä-* ja *morsian-* nimien tarkoitteina on usein kouhu, kun taas *naara(s)-* ja *nais-* nimissä esiintyy runsaasti vesistönimisiä. Kaikissa nimiryhmissä on tarkoitteina myös rajapaikkoja. (Mallat 2007: 171–176.)

Myös Riitta Lepistö (1997) tutkii julkaistussa pro gradu -työssään nimenannon käytäntöjä ja sitä, millä nimeämisperusteilla Vammalan katuja on nimetty ja millaista nimistö on rakenteeltaan. Lepistö tarkastelee kadunnimiä kuitenkin pääasiassa leksikaalisesta ja paikallishistoriallisesta näkökulmasta, joten tutkimusaineisto on luokiteltu pikemminkin määriteosien leksikaalisten kategorioiden kuin varsinaisten nimeämisperusteluokkien mukaan. Hieman samantapaista tutkimusta on tehnyt Sari Isokoski (2007), joka pro gradu -tutkielmassaan tarkastelee Seinäjoen asemakaavakatuja nimeämisperusteita. Kadunnimiaineiston syntaktissemanttisen luokittelun lisäksi hän on kerännyt paikallisilta asukkailta sekä kaupungin entisiltä ja nykyisiltä työntekijöiltä tietoa katujen nimeämisperusteista. Lisäksi hän on nimeämisperusteita selvittäessään hyödyntänyt paikallis- ja henkilöhistoriaan liittyviä teoksia. Tutkielman aineisto käsittää vanhan Seinäjoen keskusta-alueen ja Peräseinäjoen keskusta-alueen asemakaavojen kadunnimet.

Myös Sari Sulkunen (1997) on tutkinut nimeämisperusteita pro gradu -tutkielmassaan, jossa keskiössä ovat paikan muotoon perustuvat savolaiset ja hämäläiset paikannimet. Sulkunen tarkastelee, minkä tyyppisissä paikoissa muoto on ollut nimeämisperusteena ja millaisia muotoja nimeämisperusteena on ylipäättään käytetty. Nimitoimiston paikannimikokoelmasta peräisin oleva tutkimusaineisto käsittää Rantasalmen, Kangaslammin ja Heinäveden pitäjät sekä Lempäälän, Nokian, Tottijärven, Pirkkalan ja Vesilahden pitäjät. Tästä aineistosta Sulkunen on poiminut muodon perusteella annetut nimet ja jakanut ne tarkoiteryhmiin. Sulkusen mukaan paikan muoto on nimeämisperusteena pääosin luonnonpaikkojen nimissä. Kulttuurinimistä ainoastaan viljelynimissä esiintyy

muotoon viittaavia nimiä, ja tässäkin on suuria eroja tutkimusalueiden välillä. Pohjoishämäläisellä tutkimusalueella viljelyksiä oli nimetty muodon mukaan runsaanlaisesti, kun taas pohjoissavolaisella alueella vain muutamia. Tutkimustulokset kuitenkin osoittavat erilajisten paikkojen nimeämisperusteina olevien muotojen olevan pitkälti samantlaisia eli paikkojen yksilöinnissä paikan pituus, kapeus, korkeus, vääryys tai kuperuus ovat erittäin suosittuja (Sulkunen 1997: 38–40).

3 VILJELYSNIMIEN NIMEÄMISPERUSTEET ALAJOKI-LAAKSOISSA

Tutkimuksessani käyn läpi yhteensä 400 viljelysnimeä, joiden nimeämisperusteisiin perehdyn syntaktis-semanttisesta luokittelumallista käsin. Luokittelumallin periaatteiden mukaisesti olen jäsenellyt nimet syntaktisiin rakenneosiin eli nimenosiin. Näistä nimenosista olen jaotellut erityispiirrettä ilmaisevat nimenosat edelleen neljään nimeämisperusteluokkaan sen mukaan, millainen nimi-idea niiden taustalta löytyy. Nimeämisperusteena voi siis olla paikan sijainti, paikan ominaisuus, paikalla oleva tai esiintyvä tai paikan suhde ihmiseen (Zilliacus 1972: 375–376).

Edellä mainitut nimeämisperusteet ovat eräänlaisia pääluokkia, joihin kuuluu aina joko kaksi tai kolme alaluokkaa, kuten sivun 21 jaottelu osoittaa. Nämä alaluokat ovat hyödyllisiä etenkin silloin, kun jokin erityispiirrettä ilmaiseva nimenosa pystytään luokittelemaan hyvinkin tarkasti. Esimerkiksi viljelysnimen *Ojantausta* nimeämisperusteena on sijainti, mutta nimen kohdalla voidaan vielä päätellä, että nimeämisperuste on täsmällinen sijainti. Olennainen osa syntaktis-semanttista analyysia on myös erityispiirrettä ilmaisevien nimenosien sanasemanttinen luokittelu, jonka avulla selvitetään, mihin leksikaaliseen kategoriaan ilmaus, jolla nimeämisperuste on ilmaistu, kuuluu. Näitä leksikaalisia kategorioita käyn läpi analyysissani tarpeen mukaan.

Jokainen syntaktis-semanttisesti analysoitu nimi saa myös oman koodin, josta käy ilmi nimenosien määrä sekä niiden syntaktis-semanttinen funktio, jonka merkintään käytetään kirjaimia A, B ja C. Nimenosan syntaktis-semanttinen funktio voi siis olla A = paikan lajin ilmaiseva, B = nimittävä tai C = erityispiirrettä ilmaiseva. Mikäli nimessä esiintyy erityispiirrettä ilmaiseva nimenosa, nimestä voidaan selvittää myös sen nimeämisperuste, joka merkitään koodiin numerona. Lopuksi koodiin merkitään vielä nimeämisperusteen leksikaalinen kategoria käyttämällä kirjainta tai kirjainyhdistelmää. (Ainiala ym. 2008: 108.) Esimerkiksi nimi *Matinkytö* saa koodin 2CA 41 NHE, jossa alkupään numero kertoo nimenosia olevan kaksi. Kirjainyhdistelmä CA puolestaan ilmaisee nimen koostuvan erityispiirrettä ilmaisevasta osasta ja paikan lajin ilmaisevasta osasta, numero 41 viittaa nimeämisperusteen olevan paikan suhde ihmiseen, tarkemmin

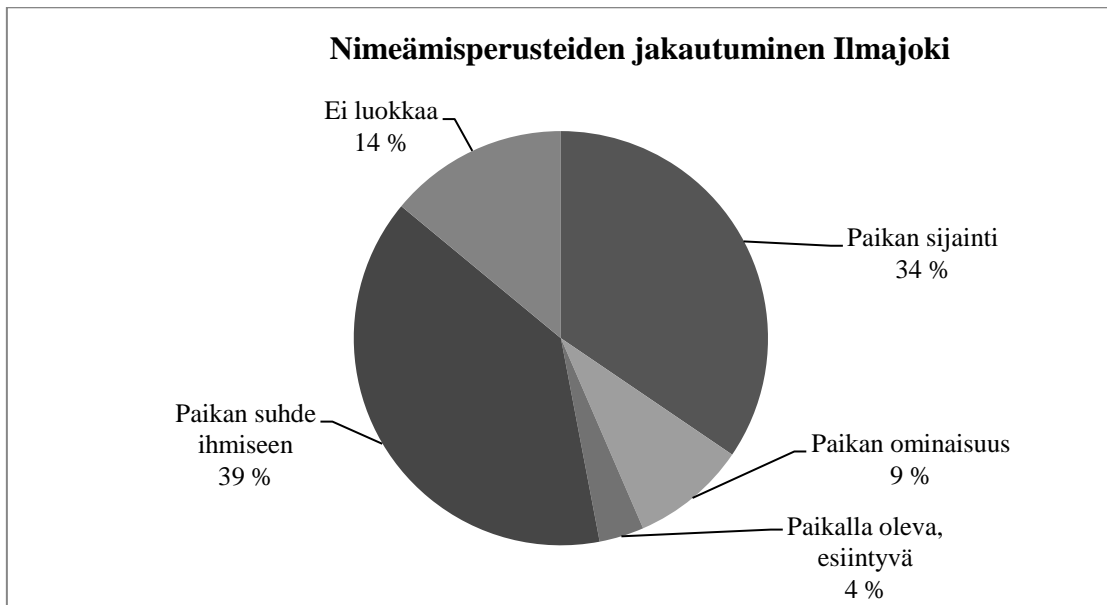
ottaen ”omistus, nautinta, asuminen” ja lopussa oleva kirjainyhdistelmä pitää sisällään nimeämisperusteen leksikaalisen kategorian, joka tässä tapauksessa on henkilönnimi. Viljelysnimien koodit eivät suoraan esiinny tässä tutkimuksessa, sillä koodit olen muodostanut lähinnä helpottaakseni tutkimuksen kvantitatiivista osuutta ja nimistön erilaisien piirteiden havaitsemista.

Aineistossani on myös sellaisia nimiä, joita ei varmasti voi sijoittaa mihinkään nimeämisperusteluokkaan. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi sellaiset yksiosaiset nimet, jotka sisältävät vain paikan lajia ilmaisevan perusosan, kuten *Niitty* sekä nimet, joiden erityispiirrettä ilmaisevasta nimenosasta ei pysty päättämään nimeämisperustetta, kuten nimessä *Heka*. Nimeämisperusteluokkien ulkopuolelle jäävistä nimistä olen muodostanut oman viidennen ryhmän. Näitä nimiä käsittelemän tutkimuksessani omana ryhmänä. Aineistosta löytyy myös nimiä, jotka voisi erityispiirrettä ilmaisevan nimenosan perusteella luokitella helposti kahteenkin luokkaan. Näiden kohdalla olen toiminut siten, että olen luokitellut ne nimeämisperusteluokkien ulkopuolelle tai joissain tapauksissa sijoittanut ne kahdesta nimeämisperustevaihtoehdosta todennäköisempään. Tutkimustulokset esittelen tyypillisimmästä nimeämisperusteluokasta alkaen.

Alueiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä nimeämisperusteiden suhteen käsittelemän luvussa 4. Samassa luvussa pohdin myös syitä näille eroille ja yhtäläisyyksille. Tässä luvussa puolestaan käsittelemän pääosin sitä, millaisia nimiä kussakin nimeämisperusteluokassa esiintyy. Käyn ensin luvussa 3.1 läpi Ilmajoen Alajoen viljelysnimiesimerkkejä, jonka jälkeen tarkastelen luvussa 3.2 Lapuan-Kauhavan esimerkkejä. Jokaisen nimeämisperusteluokan kohdalla käyn ensin läpi yksiosaisia nimiä ja sitten kaksiosaisia. Nimiesimerkeiksi olen valikoinut niin aineistolle tyypillisiä kuin poikkeuksellisia viljelysnimiä.

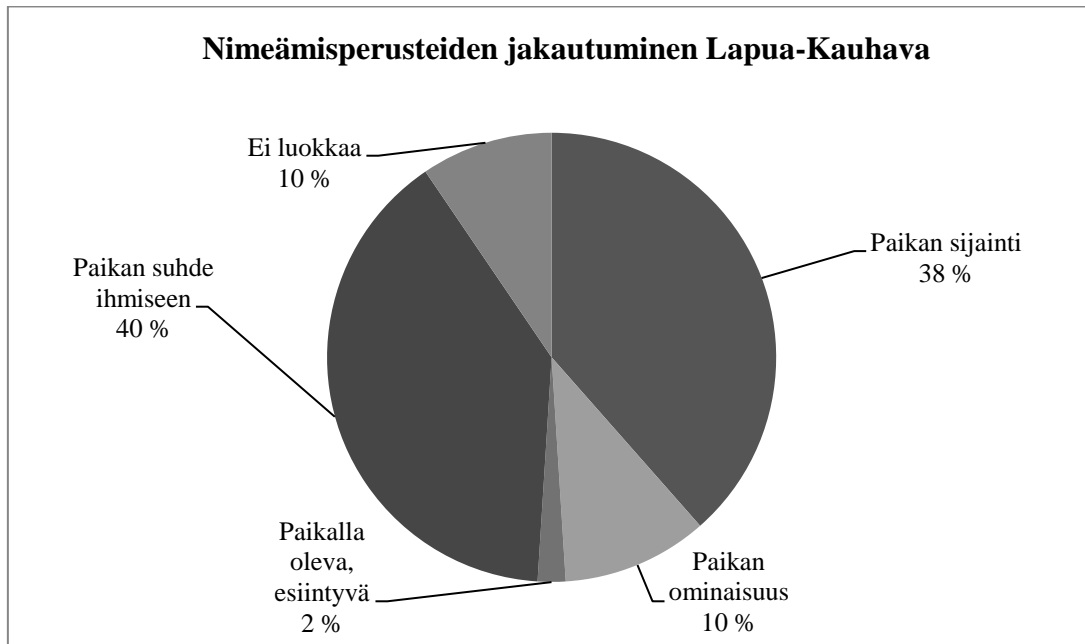
Aineiston syntaktis-semanttisen ja leksikaalis-semanttisen luokittelun lisäksi olen hyödyntänyt myös kvantitatiivista tutkimusotetta ja laskenut eri nimeämisperusteiden sekä nimeämisperusteiden ulkopuolelle jäävän nimiryhmän osuudet koko aineistosta. Olen tehnyt siis luokittelut ja prosenttilaskelmat kummastakin tutkittavasta alueesta erikseen, ja vertailen alueiden tuloksia toisiinsa yhteenvedossa. Nimeämisperusteiden prosent-

tiosuudet näkyvät alla olevista kuvioista, joista ensimmäisessä on Ilmajoen Alajoen ja toisessa Lapuan-Kauhavan Alajoen laskelmat.

Kuvio 1. Ilmajoen Alajoen nimeämisperusteiden jakautuminen

Kuten kuviosta 1 näkyy, Ilmajoen Alajoen viljelysnimien kohdalla paikan suhde ihmiseen on suosituin nimeämisperuste, joka kattaa 39 prosenttia alueen koko aineistosta. Melkein yhtä taajaan esiintyvä nimeämisperuste on paikan sijainti, johon viittaa 34 prosenttia viljelysnimistä. Sen sijaan paikan ominaisuus ja paikalla oleva/esiintyvä eivät ole nimeämisperusteina kovin yleisiä. Vain 9 prosenttia nimistä ilmaisee paikan ominaisuuden ja 4 prosenttia paikalla olevaa, esiintyvää. Luokittelemattomat nimet puolestaan muodostavat 14 prosenttia koko aineistosta. Kaiken kaikkiaan 86 prosenttia Ilmajoen Alajoen viljelysnimiaineistosta edustaa siis jotain syntaktis-semanttisen luokittelumallin mukaista nimeämisperustetta.

Kuvio 2. Lapuan-Kauhavan Alajoen nimeämisperusteiden jakautuminen

Myös Lapuan-Kauhavan Alajoen viljelysnimistössä paikan suhde ihmiseen osoittautuu suurimmaksi nimeämisperusteluokaksi ja käsittää kaikista nimistä 40 prosenttia. Samoin muiden nimeämisperusteiden prosenttiluvut ovat lähes samanlaisia kuin Ilmajoen Alajoen vastaavat: sijaintiin viittaa 38 prosenttia, ominaisuuteen 10 prosenttia. Tälläkin alueella pienin luokka on paikalla oleva, esiintyvä, jota edustaa vain 2 prosenttia nimistä. Luokittelun ulkopuolelle jääviä viljelysnimiä on 10 prosenttia aineistosta.

3.1 Ilmajoen Alajoki

3.1.1 Paikan suhde ihmiseen

Paikan suhde ihmiseen on Ilmajoen Alajoella kaikkein yleisin viljelysten nimeämisperuste, ja sen mukaan on nimetty kaikkiaan 78 viljelystä. Valtaosa nimistä (62) on syntaktisesti yksiosaisia, mitä selittää suurimmaksi osaksi se, että monet niistä ovat alkujaan olleet mitä ilmeisimmin talonnimiä, jolloin ne viljelyksen nimiksi siirtyneinä katsotaan yksiosaisiksi. Yksiosiaisten nimien kohdalla tämän nimeämisperusteluokan suurin

alaryhmä on omistus, asuminen ja nautinta. Sanasemanttisen analyysin pohjalta voidaan todeta, että omistajuuteen viittaavissa nimissä erityispiirrettä ilmaiseva nimenosa muodostuu yksinomaan *proprista*, joka voi olla henkilönnimi, talonnimi tai kylännimi. Henkilönnimen sisältävissä nimissä esiintyy lähes poikkeuksetta myös suffiksi *-la* tai *-lä*. Aineiston yksiosaisista nimistä vain *Ostola* viittaa johonkin muuhun kuin omistukseen, sillä sen tarkempaa nimeämisperusteena on tapahtuma.

Yksiosaisista nimistä esimerkiksi *Erkkola*, *Hannuksela*, *Harjula*, *Ketola* ja *Ketelä* ovat mitä ilmeisimmin myös talonnimiä. Tähän viittaa nimien kohdalla jo se, että ne ovat *la-* tai *lä-*loppuisia tyypillisimpien asumuksennimien nimien tapaan (vrt. Nissilä 1975: 283). Ongelmallista tällaisten nimien kohdalla on kuitenkin se, tulisiko tällaiset nimet määritellä talonnimiksi vai suoraan sukunimiksi. Oman tutkimukseni kohdalla olen katsonut talonnimet omaksi yhtenäiseksi ryhmäkseen, johon myös sukunimet kuuluvat, sillä uskoakseni talonnimi on usein, joskaan ei kaikissa tapauksissa, myös sukunimi. Selkeyden vuoksi käytän kuitenkin käsitettä *talonnimi*, sillä se nousee sukunimeä useammin esille myös muissa nimistöntutkimuksen teoksissa. Usein talonnimi toimii kuitenkin myös sukunimen funktiossa.

Lisäksi virallisissa yhteyksissä viljelysnimet katsotaan tilannimiksi, mutta omassa tutkimuksessani käytän vain nimitystä viljelysnimi, sillä tilannimi on käsitteenä varsin laaja, eikä se aina viittaa yksinomaan viljelyksiin. Nimistöntutkimuksessa talonnimen ja tilannimen ero jää hieman epäselväksi, sillä esimerkiksi Kiviniemi (1990: 166–167) puhuu sekä tilan- että talonnimistä samassa yhteydessä. Nissilä (1962: 91) puolestaan viittaa tyypillisimpiin *la-* tai *lä-*johtimisiin nimiin talonniminä eikä Kiviniemen (1990: 166–167) tapaan tilanniminä.

Talonnimissä etunimi + *-la* tai *-lä* on tyypillinen varsinkin Lounais-Suomessa, mutta myös Etelä-Pohjanmaan alueella nimityyppiä esiintyy erityisesti Ilmajoen ja Kuortaneen välisellä alueella, joten kyseessä on selkeästi länsisuomalainen tyyppi, jolla talot voidaan kylissä erottaa toisistaan esimerkiksi isäntien etunimien kautta. Ilmajoella sitä voidaan sanoa jopa tavalliseksi nimeämistavaksi. (vrt. Kepsu 1987: 63–64.) Nissilä on

Karjalan nimistöä tutkiessaan huomannut, että *la* ja *lä* -loppuiset nimet ovat tai ainakin ovat olleet talonnimiä, mutta ne ovat voineet myös siirtyä kylännimiksi tai sukunimiksi. Nimi on voinut talon hävitessä jäädä elämään pellon tai niityn nimenä. (Nissilä 1975: 261.)

Syntaktis-semanttisen luokittelunkin kannalta tällaisten alkujaan talonnimien jaottelu on hankalaa, sillä ne eivät suoranaisesti ilmaise omistajuutta esimerkiksi nimen *Jussinmaa* tapaan, vaikka ne mitä ilmeisimmin liittyvät omistajuuteen tai tarkemmin ottaen siihen, minkä tilan piiriin viljelys kuuluu. Talonnimiä koskevassa tutkimuksessaan Lehikoinen (1988: 25) on todennut, että talojen nimeämisessä omistajuus on tavallisesti sopivin tarkoitetta määrittelevä erityispiirre, sillä ”juuri se erottaa asumuksen varmimmin toisesta”. Talonnimissä omistajuus ilmaistaan yleensä henkilönnimellä, jollaiseksi myös sukunimi lasketaan (Lehikoinen 1988: 57). Tätä ajatusta olen soveltanut myös tarkastelemini viljelysnimiin, sillä viljelysten kohdalla esimerkiksi niiden ominaisuus tai ulkomuoto ei monesti riitä yksilöimään paikkaa ja erottamaan sitä muista samanlaisista. Sen sijaan omistussuhde nimeämisperusteena - ja nimenomaan talonnimien, jotka usein esiintyvät myös sukuniminä, käyttö - on huomattavasti kätevämpi tapa erottaa viljelykset toisistaan.

Muita lähtökohtaisesti talonnimiä saattavat ovat myös henkilönnimen ja suffiksin *la* tai *lä* sisältävät viljelysnimet, kuten *Arvola*, *Keijola*, *Jussila* ja *Penttilä*, sillä talonnimessä näkyy usein sen perustajan nimi. (Nissilä 1975: 283.) Olettamusta tukee myös se, että henkilönnimimääritteet ja erityisesti miesten etunimet ovat tavallisimpia suffiksin *la* tai *lä* sisältävissä asutusnimissä, ja niistä on monesti tullut myöhemmin esimerkiksi talonnimien kautta sukunimiä (Kiviniemi 1990: 143–144). On kuitenkin mahdotonta sanoa varmasti, onko jokin tämän tyyppin nimistä primaaristi talonnimi. Esimerkiksi Kiviniemi (1975: 56) toteaa *la*- ja *lä*-suffiksin sisältävien nimien esiintyvän jossain määrin myös lähtökohtaisesti viljelysniminä, eikä kaikissa tapauksissa välttämättä ole kyse uuden tarkoitteen saaneista talonnimistä. Varsin tyyppillistä *la*- ja *lä*-suffiksillinen nimistö on erityisesti Etelä- ja Länsi-Suomen jokilaaksojen ja tasankojen kulttuurinimistössä (Nissilä 1962: 92). Näin ollen esimerkiksi nimi *Jussila* voi yhtä hyvin viitata talonnimeen

Jussila tai ilmaista viljelyksen olevan ”Jussin maa”. Kummassakin tapauksessa nimi viittaa kuitenkin viljelyksessä omistajuuteen. Muita henkilönnimen ja nimenmuodostus-suffiksin *la* ja *lä* sisältäviä viljelysnimiä ovat muun muassa *Jaakkola*, *Tapiola* ja *Veikkola* sekä todennäköisesti miehen lempinimen sisältävä *Emppula*.

Tavallisimmin etunimen ja suffiksin sisältävissä nimissä on yleensä miehen nimi, mutta aineistossa on myös kaksi naisen etunimestä ja suffiksista muodostuvaa nimeä: *Ailila* ja *Ainola*. Naisen mukaan nimetyt viljelykset osoittautuvat kuitenkin harvinaisiksi. Naisiin viittaavat määräiteosat ovatkin tyypillisiä lähinnä vähäisten peltojen ja pienten asumusten nimissä. Viljelysnimissä taustalla on usein omistajuus tai sitten naisen osallistuminen esimerkiksi pellon raivaukseen. (Mallat 2007: 56.) Toisaalta viljelys on voitu nimetä vaimon, tyttären, anopin tai muun sukulaisen mukaan – etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa isännälle on tullut huono omatunto uuden viljelyksen ostamisesta (Koskenkorva 2012).

Olen katsonut myös nimen *Lepola* paikan suhdetta ihmiseen kuvaavaksi. Nimenä *Lepola* edustaa *Toivola*- ja *Rauhala*-tyyppisiä nimiä, jotka ovat tavallisesti melko nuoria tilannimiä. Tällaisia nimiä kutsutaan myös *harkinnaisiksi*, jotka ovat virallista käyttöä varten muodostettuja paikannimiä. (Kiviniemi ym. 1974: 15.) Usein harkinnaisnimet ovat syntyneet paikkaan liittyvien toiveiden tai tunteiden pohjalta (Kiviniemi 1975: 50). Zilliacus (2002: 207) kutsuu edellä mainittujen kaltaisia nimiä, joilla ei ole havaittavaa perustetta, *ekspressiivisiksi*. Lähinnä kauneuden perusteella annettujen harkinnaisnimien lisäksi ekspressiivisten nimien ryhmään kuuluu muun muassa uskonnollisin, poliittisin ja taloudellisin perustein annettuja nimiä. Viljelysnimenä *Lepola* lienee alkujaan myös talonnimi.

Suffiksillisten nimien ohella viljelysten niminä esiintyy myös suffiksittomia nimiä, jotka niin ikään vaikuttavat olleen alkujaan talonnimiä. Tällaisia ovat muun muassa *Ala-lahti*, *Hautaluoma*, *Kuivamäki* ja *Ranto*. Edellä luetellut nimet ovat Ilmajoella tunnettuja sukuniminäkin, minkä ansiosta ne on luontevinta luokitella omistajuutta ilmaiseviksi. Nimeämisperusteen löytämisen kannalta aluksi hieman ongelmalliseksi nimeksi osoit-

tautui *Kuikka*, joka olisi saattanut omistajuuden lisäksi liittyä johonkin paikalla olevaan, esiintyvään tai olla jo merkitykseltään epäselväksi käynyt. Arvo Renkolan (1986: 12) teoksessa mainitaan kuitenkin karjalaisperäinen talonnimi *Kuikka*, joka esiintyy Alajoen välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa Munakan kylässä. Kun Karjalan siirtoväkeä asettui Munakkaan, eräs Väinö Kuikka -niminen mies rakensi perheelleen alueelle talon (Renkola 1986: 12). Näin ollen olen tulkinut, että *Kuikaksi* nimetty viljelys on todennäköisesti ollut joskus Kuikan talon omistuksessa.

Omistajuutta ilmaisevan ryhmän mielenkiintoisimpia yksittäisiä nimiä on *Matias*. Ei ole harvinaista, että pelkkä henkilönnimi muodostaa yksiosaisen paikannimen, mutta tällaisten tapausten kohdalla on hyvä pohtia, miten nimi on mahdollisesti muodostunut. Yksi vaihtoehto on, että nimessä on tapahtunut *ellipsi*, jolloin se on lyhentynyt kaksiosaisesta yksiosaiseksi (Kiviniemi ym. 1974: 12). Nimi on siis saattanut alkujaan olla esimerkiksi muotoa *Matiaksen/pelto*. Nimessä on tällöin tapahtunut *perusosan ellipsi*, joka on yleensä mahdollinen lähinnä sellaisissa yhdysnimissä, joiden määriteosa voidaan sellaisenaan, ilman perusosaa, tiettyjen piirteiden perusteella tunnistaa propriiksi (Kiviniemi 1975: 24). Mikäli nimi on kuitenkin ollut alun perin talonnimi, se on todennäköisesti ollut alusta lähtien yksiosainen (Kiviniemi 1975: 43). Esimerkiksi Saulo Kepsu (1987: 47) on Valkealan kantatalojen nimiä tutkiessaan huomannut, että yli puolet nimistä sisältää vain pelkän henkilönnimen. Viljelysnimen alkuperää talonnimenä puoltaa myös Lehikoisen (2005: 8–9) havainto, jonka mukaan varsinkin Itä-Suomessa omistajan etunimi on monesti riittänyt talonnimeksi. Toisaalta tällaiset nimet ovat viljelyksillä melko harvinaisia, ja ne tulisikin aina katsoa metonyymisiksi siirrynnäisiksi. *Matias*-nimen kohdalla on hankala määritellä, onko nimessä tapahtunut ellipsi, sillä nimestä ei ole tiedossa rinnakkaismuotoja. Viljelysten kohdalla tällaiset nimet voivat liittyä omistuksen lisäksi myös tapahtumiin tai paikan käyttöön, esimerkiksi pellon vuokraukseen. (Kiviniemi 1975: 47.)

Kahdessa tapauksessa viljelyksen nimeksi on päätynyt myös ilmajokelaisen kylän nimenä esiintyvä *Neiro*. Tarkastelemalla Alajoen alueen historiaa voi ymmärtää, miksi nimi ilmaisee paikan suhdetta ihmiseen. Koskenkorvan (2012) mukaan 1800-luvun

alussa, jolloin Alajoki saatiin raivattua, kaikki ilmajokelaiset tilat saivat alueelta maata, minkä vuoksi Alajoen nimistössä esiintyy Ilmajoen kylien nimiä. Maata nimittäin jaettiin kylittäin manttaalimukaisessa suhteessa kaikille tiloille niin, että esimerkiksi isot tilat saivat enemmän ja pienet vähemmän. Nykypäivänä monelle maanmittarille on kuitenkin epäselvää, kuinka monta hehtaaria jokin tietty manttaolimäärä on ollut. (Koskenkorva 2012.) Nimi *Neiro* viittaa siis aikaan, jolloin kylät omistivat tietyiltä Alajoen alueilta maata. Nämä maat jakautuivat sitten kylän eri taloille (Koskenkorva 2012).

Lähes kaikissa yksiosaisissa nimissä tarkempana nimeämisperusteena on omistus, asuminen ja nautinta. Vain parin nimen kohdalla tapahtuma on sopivampi luokka. Molempien tapahtumaa ilmaisevien viljelysten nimi on *Ostola*. Nimi viittaa ostotapahtumaan eli viljelyksen omistaja on ostanut maan. Viljelys ei ole siis päätynyt omistajalleen esimerkiksi perinnön kautta.

Pieni osa (16) paikan suhdetta ihmiseen ilmaisevista nimistä on kaksiosaisia. Myös kaksiosaisissa nimissä tyypillisin nimeämisperuste on omistus, joka on ilmaistu genetiivimuotoisella proprilla, tarkalleen ottaen etunimellä tai talonnimellä. Tutkitussa aineistossa kaksiosaisien nimien määriteosina esiintyy vain miehen etunimi, kuten nimissä *Arvonmaa*, *Jussinmaa*, *Villenmaa* ja *Matinkytö*. Talonnimiin viittaavat määriteosat esiintyvät nimissä *Kiikanmaa*, *Korvenmaa* ja *Saarenmaa*.

Omistajuuteen liittyväksi voitaneen katsoa aineiston hieman erikoisempi yksittäinen nimi *Osuus-Kuhna*. Nimi *Kuhna* liittyy Ilmajoen Kuhnan taloon, joka on jaettu aikoinaan kolmiksi Yli-Kuhnalaksi, Ala-Kuhnalaksi ja Kuhnalaksi. *Osuus-Kuhnaksi* nimetty viljelys on saattanut jäädä talojen yhteisomistukseen, jolloin sitä on kutsuttu osuuskunnaksi. Esimerkiksi arvokkaiksi katsottuja sora-alueita, savenottoalueita ja yhteisiä vesilähteitä on usein ollut vain yhdessä paikassa, minkä vuoksi ne on lohkottu tilojen yhteiseksi. (Koskenkorva 2012.) *Osuus-Kuhnan* tapauksessa näin ollen lienee kyse siitä, että viljelys on ainakin joskus ollut useamman Kuhnan talon yhteismaana.

Muutaman kaksiosaisen nimen nimeämisperusteena näyttää olleen käyttö, tekeminen tai alkuperä. Esimerkiksi *Hakaneva* saattaa liittyä maapalstan aikaisempaan käyttöön karjan laidunalueena, nimi *Kauramaa* taas viljelyksen käyttöön kauran viljelyssä. *Kauramaa* on kuitenkin viljelyksen nimenä varsin poikkeuksellinen, sillä on melko epätavallista, että viljelyksiä nimettäisiin viljeltyjen kasvien perusteella – viljeltävät kasvit nimittäin saattavat vaihtua ja maa voidaan välillä laittaa kesannolle (Ainiala 2002: 187). Kiviniemi (1990: 135) myöntää nimiä syntyvän myös tällä tavoin, mutta ne saattavat olla lyhytikäisiä ja jopa herkempiä katoamaan kuin viljelysnimistö keskimäärin.

Kaura- on Suomessa kuitenkin tavallisimpia viljelykasveihin liittyviä määriteosia, vaikka aikoinaan kauraa viljeltiin lähinnä vain huonoilla mailla (Kiviniemi 1990: 135). Myös Ilmajoen Alajoella kauraa viljeltiin kaikkein vähiten. Miksi siis viljelysnimistössä esiintyy juuri *Kauramaa* eikä esimerkiksi *Ruismaata*, joka olisi odotuksenmukaisempi vaihtoehto rukiin viljelyn yleisyyden kannalta (ks. Kiviniemi 1990: 135)? Tällaisessa tapauksessa tulisi muistaa nimen yksilöivä tehtävä ja se, että paikkaa luonnehtii yleensä pikemminkin harvinainen kuin yleinen. Kiviniemi (1990: 135) toteaaakin, että tällaisissa paikannimissä näkyy usein se, mikä liittyy ainutkertaiseen viljelyyn tai mikä ei ole ollut yleistä. Näin ollen nimi *Kauramaa* saattaa liittyä siihen, että maalla on ainakin hyvin usein tai pitkiä aikoja kerrallaan viljelty pelkästään kauraa, jolloin se on opittu tuntemaan *Kauramaana* nimenomaan erotuksena muista maista, joilla on saatettu viljellä taas muita tyypillisempiä viljalajikkeita. Yhtä lailla *Kauramaan* voisi luokitella paikan ominaisuuteen viittaavaksi, mutta onko tällöin kyseessä paikan luonnollinen ominaisuus? Oletettavasti kyseessä oleva maa on kuitenkin valjastettu ihmisen toimesta tietynlaiseen käyttöön, tässä tapauksessa kauramaaksi, jolloin sen taas voi katsoa ilmaisevan paikan suhdetta ihmiseen.

Tapahtumaa puolestaan ilmaisevat nimet *Riitamaa* ja *Ostomaa*. Ensimmäisen kohdalla lienee ollut kyse jonkinlaisesta perinnönjaon kaltaisesta tapahtumasta, jossa on kiisteltä kyseisestä maapalasta ja jälkimmäinen puolestaan viittaa aiemmin mainitun esimerkin, *Ostolan*, tapaan siihen, että viljelys on tullut omistajalleen ostotapahtuman kautta eikä se tällöin ole ollut saman tilan omistuksessa sukupolvesta toiseen.

3.1.2 Paikan sijainti

Sijainti on varsin luonteva nimeämisperuste, kun kyseessä on viljelyksen kaltainen, usein muita luonteenomaisia erityispiirteitä vailla oleva paikka (Pitkänen 1987: 98). Ilmajoen Alajoella sijaintia ilmaisevia nimiä on kaikkiaan 69, ja ne jakautuvat tasaisesti yksiosaisiin ja kaksiosaisiin.

Yksiosaisista nimistä suurin osa sisältää jonkin toisen paikannimen joko kokonaan tai osittain ja ilmaisee täsmällistä sijaintia. Tällaisia nimiä ovat muun muassa *Alajoki*, *Kurunkorpi* ja *Laivanpää*. Viiden viljelyksen nimenä esiintyvä Alajoki viittaa yksiselitteisesti viljelyksen sijaintiin Alajoella, kun taas yksittäisen viljelyksen nimi *Kurunkorpi* ilmaisee viljelyksen sijaitsevan Alajoen reunamalla lähellä *Kurunkorpi*-nimistä paikkaa. Läheisen paikan nimeen perustuu myös alueella virtaavan Tieksinluoman läheisyydessä sijaitseva viljelys *Tieksinluoma*.

Laivanpääksi on nimetty kaikkiaan 11 viljelystä, joten se on sijaintia ilmaisevista yksiosaisista nimistä kaikkein yleisin. Nimen tiheää esiintyvyyttä selittää viljelysten sijainti alueella, joka on ennen Alajoen kuivatusta tunnettu Laivanpään ja Taipaleen aapasuona (Koskenkorva 2012). Nimi juontaa juurensa aikaan, jolloin meri ulottui nykyisen Ilmajoen kunnan alueelle, ja nimenä se viittaa niityn päähän. Alajoki siis sijaitsee ”niityn päässä”. (Mäntysaari 1999: 9.) Koskenkorva tosin arvelee nimen tulleen siitä, kun joella liikennöinyt laiva ei matalan veden vuoksi päässyt aikoinaan liikennöimään kuin tiettyyn mutkaan asti. Tätä mutkaa olisi sittemmin alettu kutsua *Laivanpääksi*. (Koskenkorva 2012.) Sama nimi esiintyy myös Kyrönjoen länsipuolella Alajokea halkovassa *Laivanpäätäntiessä*.

Aineistossa esiintyy myös kaksi viljelystä, jotka ovat saaneet poikkeavalta kuulostavan nimityksen *Puupelli*. Alajoen aluetta on ennen kutsuttu myös *Puupelliksi*, ja Alajokeen on joskus viitattu Puupellin kylänä, joten nimen voi katsoa liittyvän ensisijaisesti sijaintiin Puupellissä eli Alajoella. Kuitenkaan siitä, miten itse nimi *Puupelli* on syntynyt, ei

ole varmaa tietoa. Koskenkorva (2012) arvelee, että nimi tulee jokisaunoista ja muistelle Puupellin liittyneen jokisaunan makuulaverihin. Nämä puiset makuulaverit kiinnitettiin ylös, jotta niissä pysyisi lämpö mahdollisimman pitkään. Koska saunassa ei ollut pelliä, saatettiin piipun päälle laittaa puu, ettei lämpö karkaisi. (Koskenkorva 2012.) Toisaalta *Puupelli* vaikuttaa haastateltavan mukaan vähättelevältä nimeltä. Tätä Koskenkorva perustelee sillä, että piioille ja reengeille saattoi olla ikävä paikka mennä pitkäksi aikaa töihin ”jonnekin ei mihinkään, sinne Puupellin seudulle” (Koskenkorva 2012). Rajala (2012) muistaa Alajoen lähellä sijaitsevan *Puupellin loukon*. Nimi Puupelli on siis saattanut saada tulla kyseisestä paikasta. Toisaalta myös Rajala (2012) toteaa nimen mahdollisesti liittyvän Alajoen jokisaunoihin, sillä monissa jokisaunoissa oli puinen pelli.

Kiviniemen (1975: 43) mukaan on varsin yleistä, että jo olemassa oleva paikannimi päätyy yksiosaiseen paikannimeen. Edellä lueteltujen kaltaiset nimet ovatkin hyviä esimerkkejä *metonymisistä siirrynnäisistä*, jotka syntyvät kosketusassosiaatioihin perustuvan metonymian pohjalta siten, että paikasta aletaan käyttää jonkin toisen paikan nimeä (Kiviniemi ym. 1974: 50). Siirrynnäinen saa nimensä sen luomien assosiaatioiden perusteella. Nimettävä paikka rinnastuu jollain tavoin paikkaan, jolla on jo nimi, ja assosiaation pohjalta uudesta paikasta aletaan käyttää vanhan paikan nimeä. Juuri metonymiset siirrynnäiset ovat suomalaisen paikannimistön yleisin siirrynnäistyyppi. (Kiviniemi 1975: 48). Erityisesti asumuksia ja viljelyksiä on nimetty läheisten paikkojen mukaan (Kiviniemi 1990: 101). Koska *Alajoki* ja *Laivanpää* ovat metonymisiä nimiä, ne ovat yksiosaisia ilmauksia, jotka ilmaisevat paikan erityispiirteen suoraan sen sijaan, että ne olisivat enää tavanomaisia perusosasta ja määriteosasta muodostuvia yhdysnimiä (vrt. Kiviniemi 1975: 29.)

Muutaman viljelyksen kohdalla täsmällinen sijainti on ilmaistu sanaliiton avulla, kuten nimissä *Niitynpää*, *Ojantausta* ja *Tiensivu*. Tällaiset nimet on tulkittava yksiosaisiksi, koska ne ilmaisevat vain yhden paikalle ominaisen piirteen eli sijainnin. *Niitynpää* viljelyksen nimenä ilmaisee paitsi kyseisen viljelyksen, myös koko Alajoen sijainnin niityn päässä. Nimi *Tiensivu* taas viittaa siihen, että viljelys sivuaa tietä, ja nimi *Ojantausta*

viljelyksen sijaintiin ojan taustalla. *Seinäjoensuu*-nimi taas on *kokoliitynnäinen* kantanimestä Seinäjoki, jolloin perusosa on *suu*. Kokoliitynnäisellä tarkoitetaan nimeä, joka sisältää määriteosanaan läheisen paikannimen kokonaan (Kiviniemi ym. 1974: 26). Nimen *Seinänsuu* olen tulkinnut pelkän määriteosan sisältäväksi liitynnäiseksi eli määritelitynnäiseksi. Viljelyksen sijaintia ilmaisevana nimenä nimi on kuitenkin tulkittava yksiosaiseksi. Myös yhdyssanamuotoiset ilmaukset *Jokihaara* ja *Jokirinne* ovat propereina yksiosaisia, samoin *Jokirinta*. (vrt. Kiviniemi 1975: 27.) Näistä ensimmäinen nimi viittaa viljelyksen sijaintiin joen haarassa ja toinen taas viljelyksen sijaintiin jokirinteessä. *Jokirinta* puolestaan voidaan tulkita esimerkiksi jokirinteeksi, jolloin viljelys on siis sijainnut jokirinteessä.

Yksiosaisista nimistä paikan suhteellista sijaintia ilmaiseviksi voitaneen katsoa aineistossa esiintyvät nimet *Alku* ja *Loppu*, jotka edustavat *kontrasti-* eli *vastakohtanimiä*. Vastakohtanimet syntyvät vastakohta-assosiaation pohjalta. Usein ensin nimetty kohde on saanut nimen jonkin paikan luonnollisen ominaisuuden mukaan, ja tämä kohde on toiminut mallina nimettäessä läheistä samanlajista paikkaa. Vastakohtanimet viittaavat yleensä sijaintiin, mutta joskus myös ominaisuuteen. Kontrastinimiä voi syntyä, vaikka nimettävät paikat eivät aina edes vaikuttaisi kovin vastakohtaisilta. (Kiviniemi ym. 1974: 22.)

Toinen puoli sijaintia ilmaisevan nimeämisperusteluokan viljelysnimistä on kaksiosaisia. Sanasemanttisen luokittelun perusteella täsmällistä sijaintia ilmaisevien nimien määriteosa on yleisimmin luonnonpaikan nimi, joka voi olla esimerkiksi joki tai niitty. Koko luokan selvästi yleisin määriteosa on *Joki-*, mikä näkyy muun muassa nimissä *Jokiluhta*, *Jokipalsta* ja *Jokivainio*. Tyypillisin kaksiosainen nimi on *Jokimaa*, jonka osuus on lähes puolet, 12 kappaletta, kaikista kaksiosaisista nimistä. Täsmällistä sijaintia ilmaisevan määriteosan *Joki-* yleisyys on ymmärrettävää, sillä monet viljelykset sijaitsevat Alajoen halki virtaavan Kyrönjoen välittömässä läheisyydessä. Tutkimustulokseen on vaikuttanut todennäköisesti myös se, että rajasin aineistooni Kyrönjoen lähistölle keskittyvät viljelykset, sillä tarkoitukseni on tarkastella nimenomaan keskeisimmän Alajoen nimistöä.

Nimessä *Larvaluhta* murteellinen määriteosa *Larva-* puolestaan ilmaisee viljelyksen olevan latvamaille eli kaukana sen omistavasta talosta (vrt. Suunmuutetta 1988: 86) tai joen alkujuoksulla (vrt. Lakeuden murren sanakirja 2010: 109). Täsmällistä sijaintia ilmaisevat myös nimet *Kulmapalsta*, *Niittymaa* ja *Rajamaa*.

Proprin määriteosa on kahdessa viljelysnimessä. Nimi *Laivankytö* liittyy todennäköisesti Laivanpään alueeseen. Nimen alkuperäinen asu on saattanut olla *Laivanpään kytö*, jolloin nimessä on tapahtunut *reduktio* eli nimen keskellä olevan elementin ellipsi. Tällainen muutos on mahdollinen lähinnä kokoliitynnäisessä (Kiviniemi ym. 1974: 26). Samalla seudulla on myös *Tieksimaa*-niminen viljelys, joka puolestaan on määriteltiinä. *Tieksimaan* tapauksessa määriteosa kuitenkin hieman poikkeaa kantanimen *Tieksinluoma* määriteosasta, sillä se nominatiivimuotoinen.

Täsmällisen sijainnin lisäksi viljelysten nimet voivat ilmaista paikan suhteellista sijaintia. Suhteellista sijaintia ilmaisevat esimerkiksi nimet *Alamaa*, *Alaniitty*, *Itämaa*, *Kaukoniitty*, *Loppuluhta*, *Rintasarka* ja *Sivumaa*. Näistä *Ala*-määrite kuuluu suomalaisessa paikannimistössä kymmenen yleisimmän joukkoon, mikä johtuu sijainnin keskeisyydestä paikkojen yksilöinnissä (Kiviniemi 1990: 156). Näissä tapauksissa kyse on todennäköisesti siitä, että viljelysten nimeämisellä omistaja on halunnut ilmaista viljelyksen suhdetta johonkin muuhun viljelykseensä mahdollisesti samalla alueella eli mitä ilmeisimmin viljelysten sijaintia toisiinsa nähden. Suurin osa suhteellista sijaintia ilmaisevista nimistä liittyy kulttuuripaikkoihin, ilmeisesti siksi, että suhteelliseen sijaintiin viittaavat nimet sopivat hyvin varsinkin asumusten, viljelysten ja rakennusten yksilöintiin (Kiviniemi 1990: 156). Esimerkiksi Lehikoinen (1988: 131) toteaa talonnimien kohdalla, että esimerkiksi *Ala-* ja *Ylä-* nimet liittyvät asumuksen sijaintiin ”alempana” tai ”ylempänä” muihin asumuksiin nähden. Jos tätä näkemystä sovelletaan myös viljelysnimiin, edellä luetelluista nimistä esimerkiksi *Alamaa* viitanee sijaintiin joen alajuoksulla ja *Rintasarka* puolestaan sijaintiin ”rinnalla” eli joen tuntumassa tai lähempänä pitäjän keskustaa johonkin toiseen sarkaan verrattuna (Ilmajoki-Seura 1988: 140). Kiviniemi (1990: 157) mainitsee ilmauksen *Rinta-* olevan yleisempi mikrotoponyymeissa, ja

arvelee tämän johtuvan siitä, että se ei ole ilmausten *Etu-* ja *Nurkka-* tapaan suhteellisesti yhtä yleinen asutusnimissä.

Paikkojen kontrastiivista sijaintia nimeämisperusteena tutkinut Ritva Liisa Pitkänen (2011: 34) mainitsee suhdesanojen olevan tyypillisiä sijainnin määrittäjiä erityisesti talonnimissä, artefaktinnimissä ja viljelysnimissä. Hän nostaa artikkelissaan esille juuri eteläpohjalaiset talonnimet, joissa kantatalon nimeä on tarkennettu erilaisilla määritteillä. Näistä määritteistä käy ilmi tavallisesti talon sijainti suhteessa toiseen taloon, joka voi olla kantatalo tai toinen tila, joka on irronnut samoihin aikoihin kantatalosta. Esimerkkinä eteläpohjalaisesta talonnimien systemaattisesta nimeämisestä Pitkänen mainitsee kauhajokelaisista talonnimisysteemistä tehdyn pro gradu -tutkielman, jossa todetaan esimerkiksi määritteiden *Rinta-* ja *Latva-* muodostavan eräänlaisen kontrastiivisen määriteparin. Kaavamaisesta talojen nimeämistavasta on muun muassa se hyöty, että sen avulla voidaan muodostaa runsaasti uusia nimiä. (Pitkänen 2011: 39–40.) Tämä näyttää olevan sovellettavissa hyvin myös viljelysnimiin, joissa erilaisilla suhdesanoilla omistaja voi melko helposti ja taloudellisesti nimetä viljelyksensä. Kun kyseessä ovat vielä eteläpohjalaiset viljelysnimet, talojen nimeämismallista lienee helppo ottaa vaikutteita myös viljelysten nimeämiseen.

Erikoisempi tapaus suhteellista sijaintia ilmaisevissa nimissä on *Rinta-Jokela*. Todennäköisesti nimi on tulkittava erityispiirrettä ilmaisevan määriteosan (*Rinta-*) ja nimittävän nimenosan (*Jokela*) sisältäväksi. Aineiston perusteella nimittäin näyttää siltä, että on olemassa myös *Jokela*-niminen viljelys, joka todennäköisesti viittaa omistajuuteen. *Rinta-Jokela* saattaa olla saman tilan omistuksessa kuin *Jokela*, jolloin suhteellista sijaintia ilmaisevan elementin käyttäminen viljelysten erottamiseksi toisistaan on perusteltua.

3.1.3 Paikan ominaisuus

Aineiston perusteella voi todeta, että paikan ominaisuus viljelyksen nimeämisperusteena ei ole kovin suosittu, sillä Ilmajoen aineistossa viljelyksen ominaisuuteen viittaavia nimiä on toiseksi vähiten kaikista neljästä nimeämisperusteluokasta, yhteensä 18. Vilje-

lysten nimeäminen onkin hankalampaa luonnonpaikkojen nimeämiseen verrattuna, sillä viljelykset ovat yleensä samannäköisiä eikä niissä ole välttämättä minkäänlaisia piirteitä, jotka yksilöisivät paikan niin, että se olisi erotettavissa muista viljelyksistä (Pitkänen 1987: 96.) Ominaisuutta ilmaisevat viljelysnimet jakautuvat kuitenkin tasaisesti yksiosaisiin ja kaksiosaisiin.

Tavallisesti yksiosaisien nimien tarkempi nimeämisperuste on topografinen ulottuvuus tai hahmo. Viljelyksen muodon ilmaisevia nimiä ovat esimerkiksi *Kiila*, *Kolmio*, *Neliö* ja *Piikki*. Nämä nimet edustavat *metaforisia nimiä* eli vertailunimiä, jotka perustuvat yhtäläisyysassosiaatioon paikan ja tarkoitteen välillä. Nimet ovat vertailunimiä, joiden pohjana on appellatiivinen ilmaus. Paikka voi vertautua johonkin esineeseen tai esimerkiksi eläimeen tai sen osaan. (Kiviniemi 1975: 29.) Esimerkiksi *Piikki* viljelyksen nimenä tulee siitä, että se muistuttaa muodoltaan jollain tavoin piikkiä. Nimen kohdalla voi olla kyse myös siitä, että jokin viljelyksen kulma muodostaa piikin näköisen kaistaleen. *Kolmio* taas viittaa viljelyksen kolmiomaiseen muotoon tai ainakin se on ”kolmiomaisempi” vaikkapa *Neliöön* verrattuna, sillä tuskin yksikään viljelys on täysin geometrisesti symmetrinen. *Kiila* puolestaan muistuttaa muodoltaan teräväkärkisen kolmion mallista työkalua, kiilaa. Tätä tukee myös Koskenkorvan (2012) havainto, jonka mukaan Alajoella on poikkeuksellisen paljon juuri kolmionmuotoisia paloja, erityisesti sellaisissa kohdissa, joissa joki on tehnyt mutkan. Rakenteeltaan metaforiset nimet ovat useimmiten yksiosaisia, mutta ne voivat olla myös kaksiosaisia (Kiviniemi ym. 1974: 55). Nimet *Kolmio* ja *Neliö* ovat myös vastakohtanimiä aiemmin mainittujen *Alku-* ja *Loppu-* nimisten viljelysten tapaan.

Paikan muunlaista ominaisuutta ilmaisee Ilmajoen Alajoen aineistossa vain adjektiivin sisältävä nimi *Mainio*, joka saattaa viitata viljelyksen haluttuun tai kuviteltuun ominaisuuteen. Koskenkorva (2012) arvelee tämäntyppisten nimien ilmaisevan maapalan helppoa viljeltävyyttä tai hyviä kauppoja.

Kaksiosaisissa nimissä viljelyksen topografiseen hahmoon liittyvät nimet *Pikkuluhta* ja *Pikkuneva*, joissa erityispiirrettä ilmaisevana määriteosana esiintyy adjektiivi. Pienuutta

ilmaiseva adjektiivi löytyy myös nimestä *Vähä-Tieksimaa*, joka muodostuu poikkeuksellisesti erityispiirrettä ilmaisevasta määriteosasta (*Vähä*) ja nimittävästä nimenosasta (*Tieksimaa*). Koska aineistosta löytyy myös nimi *Tieksimaa*, voidaan olettaa, että *Vähä-Tieksimaa* on saman omistajan pienempi viljelys.

Maaperän ominaisuuteen liittyvät muun muassa nimet *Heinimaa*, *Heinämaa* ja *Vesimaa*. Toisaalta nimi *Heinämaa* voi yhtä lailla viitata jonkinlaiseen käyttötarkoitukseen eli siihen, että kyseistä maata on hyödynnetty nimenomaan heinämaana. Nimi *Elomaa* puolestaan voi viitata niin maaperän ominaisuuteen tai muunlaiseen ominaisuuteen. Elolla voidaan tarkoittaa tuleentunutta viljaa, viljalajeja tai leikattua viljaa yleensä (PS 1992: 207). Mikäli kyseessä on maaperän ominaisuus, *Elomaa* saattaa viitata maan laatuun (hyvänä) viljamaana. Toisaalta nimen taustalla voi olla jonkinlainen mielikuva ”hyvästä elosta”, tuottoisasta sadosta.

3.1.4 Paikalla oleva, esiintyvä

Tutkimusaineistossa pienimmän ryhmän muodostavat paikalla olevaa, esiintyvää ilmaisevat nimet, joita on vain seitsemän. Yksiosaisia nimiä on vain kaksi: *Kaivola* ja *Latomeri*. *Kaivola* voi liittyä Alajoella ennen sijainneisiin savikaivoihin. Rajala (2012) kertoo, että savikaivoja oli siellä, missä oli turvemaata. Maahan haluttiin sekoittaa kivennäismaata maanparannusaineeksi, joten pelloille ajettiin talvisin savea hevosella, ja savi paransi kasvuolosuhteita (Rajala 2012).

Nimen *Latomeri* olen taas tulkinnut kosketus- eli suhdeassosiaatioon perustuvaksi *metonymiseksi nimeksi*. Tällaisissa nimissä esiintyy kosketusassosiaatioon perustuva ilmaus, joka ilmaisee suoraan paikan erityispiirteen. (Kiviniemi 1975: 29.)

Kaksiosaisista nimistä hyvä paikalla olevaa ilmaiseva, todennäköisesti Alajoen historiaan liittyvä esimerkki on *Saunamaa*. Tällä todennäköisesti viitataan Alajoen jokisaunakulttuuriin. Alueelle nousi aikoinaan useita jokisaunoja eli karjanhoitajien majoja, jotka sijaitsivat karjanlaitumena käytetyillä niityillä. Nimenä jokisauna on hieman

harhaanjohtava, sillä rakennusta ei käytetty minkäänlaiseen peseytymistarkoitukseen, eikä siellä ollut myöskään kiuasta. Sen sijaan jokisaunat toimivat ajoittaisena asumuksina ja työvälaineiden säilytystiloina. Jokisauna-nimitykselle on esitetty kaksi eri selitystä. Toisen selityksen mukaan nimitys liittyy rakennuksen mittasuhteisiin ja sen asuinhuoneen seinässä olevaan makuulavaan. Toisaalta sauna-nimityksen on arveltu tulleen siitä, että talon pihapiiristä on useimmiten siirretty vanha löylysauna Alajoen kausiasumukseksi. (Mäntysaari 1999: 17.) Luultavasti tällainen jokisauna on sijainnut myös *Saunamaalla*, jota lienee joskus käytetty karjalaitumena. Kun karjaa laidunnettiin Alajoella syksyisin yhtäjaksoisesti useita viikkoja, oli tarpeen rakentaa suojat karjanhoitajille ja karjalle. Pienet, yksihuoneiset jokisaunat ja navetat rakennettiin jokitöyräälle ja kytöiden tuntumaan. Jokisaunojen käyttö keskittyi tiettyihin aikoihin työvuoden kierrossa. Jokisaunoilla asuttiin yleensä touko-lokakuussa, ja talvella niissä saatettiin satunnaisesti oleskella savea ajettaessa. (Koskenkorva 2012.)

Vastaavalla tavalla paikalla olevaa ilmaisevat myös *Leppimaa*, *Ojamaa* sekä *Kanavamaa*. Ensimmäinen nimi viittaa paikalla kasvaviin leppiin, toinen taas viljelyksellä olevaan ojaan. Nimi *Kanavamaa* voi liittyä siihen, että viljelyksellä sijaitsee vesikanava, mutta myös viljelyksen sijaintiin tulvakanavan läheisyydessä.

3.1.5 Merkitykseltään epäselvät nimet

Ilmajoen Alajoen nimistöä kaikkiaan 28 nimeä on sellaisia, joille on vaikea jäljittää sopivaa nimeämisperustetta. Suurin ongelma oikean nimeämisperusteen löytämisessä ei ole niinkään se, että nimet olisivat merkitykseltään niin läpinäkymättömiä, ettei niitä pystyisi sijoittamaan mihinkään luokkaan. Pikemminkin epäselvien tapausten kohdalla on kyse siitä, että ne voisivat sopia käytännössä useampaan nimeämisperusteluokkaan. Tällaisten nimien nimeämisen taustalla olevan idean saisi parhaiten selville vain haastatteleamalla mahdollisia nimenantajia.

Suurin osa nimeämisperusteluokittelun ulkopuolelle jääneistä nimistä on yksiosaisia. Yksi merkitykseltään läpinäkymätön on esimerkiksi nimi *Hirvenpää*, jonka kohdalla

nimeämisperusteeksi voisi ajatella esimerkiksi paikan ominaisuutta, jolloin nimetty viljelys muistuttaisi muodoltaan hirvenpäättä. Vaihtoehto ei kuitenkaan vaikuta todennäköiseltä tarkastellessa viljelystä kartalta. Todennäköisempi nimeämisperuste saattaa olla paikan suhde ihmiseen ja tarkemmin ottaen omistajuus, sillä viljelys on Hirvelän tilan omistuksessa (Koskenkorva 2012). Mahdollisesti nimi on voinut esimerkiksi olla ensin muotoa *Hirvelänpää*, josta se sittemmin on lyhentynyt nykyiseen asuunsa. Nimi on voinut myös alun alkaen olla *Hirvenpää*. Toinen erikoisempi nimi on *Kasvio*, jolle ei historiategnostakaan löydy selitystä. Kyseessä voi olla talonnimi. *Isonoja* taas on hankala luokitella, sillä nimessä on genetiivimuotoinen adjektiivi, jonka vuoksi ei ole täysin varmaa, viittaako nimi talonnimeen vai siihen, että paikalla esimerkiksi sijaitsee iso oja. Tutkimusaineistossahan esiintyy myös nimi *Iso-Oja*, joka on alkujaan talonnimi. Vaikuttaa silti epätodennäköiseltä, että *Iso-Ojan* talon maita olisi eroteltu siten, että toisen viljelyksen nimeä olisi vain hieman muuteltu. Enemmänkin viljelys saattaa ilmaista paikalla olevaa, esiintyvää.

Vaikeatulkintaiseksi osoittautuu myös nimi *Larvantila*, jonka kohdalla ei ole täyttä varmuutta siitä, tulisiko nimi tulkita yksiosaiseksi vai kaksiosaiseksi. Nimihän saattaa viitata kaksiosaisena ”Larvan tilaan” tai yksiosaisena jopa ”Larva-Antilaan”. Todennäköisimpänä nimeämisperusteena voitaneen kuitenkin pitää jonkinlaista omistajuutta tai sitten viljelys on sijainnut omistavaan tilaan nähden ”larvassa”, kaukana muista maista, jolloin nimeämisperuste voi olla myös suhteellinen sijainti. Hieman samantyylinen *Larvantilan* kanssa on *Elovesala*, jossa saattaa yhdistyä talonnimi ja viljelykseen liitetty ominaisuus.

Nimeämisperusteiltaan epävarmaksi jäävät nimet *Niemi ja Koivu*, jotka sisältävät pelkän appellatiivin. Ensimmäisessä tapauksessa ei liene kuitenkaan kyse paikan lajia luonnehtivasta appellatiivista, sillä nimi ei suoranaisesti liity viljelyksen lajiin. Jälkimmäisen kohdalla taas minkäänlaisia todisteita esimerkiksi perusosan ellipsisistä ei ole. Nimet saattavat olla alkujaan talonnimiä tai ilmaista jotain paikalla olevaa. Ongelmallisia luokiteltavia ovat myös *Rinta ja Ranta*, jotka voivat olla talonnimiä ja sitä kautta omistusta ilmaisevia tai sijaintiin viittaavia.

Muita nimeämisperusteluokittelun ulkopuolelle jääneitä yksiosaisia nimiä Ilmajoen aineistossa ovat muun muassa *Hallila*, *Sorkola*, *Suvantola* ja *Töyrä*. Aineiston erikoisin merkitykseltään hämärä nimi on *Tervis*, joka ensisilmäyksellä näyttää jopa slangisanan kaltaiselta. Koskenkorvan (2012) mukaan nimi saattaa liittyä peltoon, jossa esiintyy runsaasti kantoja. Kun Alajoen maat aikoinaan otettiin viljelyyn, viljely tapahtui kydötämällä, jolloin kytöä poltettiin aina muutama sentti. Näin saatiin kivennäisaineena toimivaa tuhkaa. Sen ansiosta pellossa kasvoi jotain, ja vähitellen pelto laskeutui alaspäin, kunnes aikanaan sinne kaatuneen metsän kannot tulivat vastaan. Näitä kantoja kutsuttiin tervaskannoiksi, joista aiheutui harmia viljelijöille, sillä ne olivat tiellä esimerkiksi kynettäessä. Vanha kansa on saattanut kutsua kantoja pelkästään tervaksiksi, ja aikaa myöden nuoremmat sukupolvet ovat alkaneet käyttää *Tervis*-nimitystä. Se voisi Koskenkorvan (2012) mukaan selittää, miksi nimi on muuttunut. Tavallinen syy nimen äännteelliseen muuttumiseen on nimen alkuperän hämärtyminen. Kun puhujat eivät enää tunnista nimessä esiintyvää propria tai appellatiivia, muuttuu nimi tältä osin usein äännteellisesti helpommaksi. Myös murteessa esiintyvä vaihtelu voi olla seurausta siitä, että sana on käynyt tuntemattomaksi. (Ainiala 1997: 193.)

Kaksiosaisista nimistä murretta on käytetty nimen *Kurkeloostenvalli* määriteosassa. Koskenkorvan (2012) mukaan Alajoen alue toimii myös kurkien muuttoreittinä. Pellolle on saattanut kokoontua kurkia kahlaamaan vedessä, ja tästä myös viljelys on voinut saada nimensä (Koskenkorva 2012). Tällöin nimeämisperusteluokaksi tulisi paikalla oleva, esiintyvä. Kiviniemi (1990: 140) mainitseekin melko yllättäväksi sen, että kurjen nimitykset ovat kuikan ohella lintujen nimityksistä yleisimpiä paikannimissä. Koska lajit eivät ole taloudellisesti olleet ihmisille tärkeitä, niiden esiintymistä nimissä saattaa selittää muunlaiset syyt. (Kiviniemi 1990: 140.) Alajoen viljelysnimenä Kurkoloostenvalli saattaa viitata siihen, miten kurjet luonnollisena osana kuuluvat alueen vuotuisen kiertoon ja ovat alueen yksi näkyvä elementti.

Aineiston ainoa määriteosaltaan eläinmaailmaan, luonnonfaunaan liittyvä viljelyksen nimi on *Särkimaa*. Kiviniemen (1990: 136) mukaan esimerkiksi lintujen ja kalojen ni-

mitykset eivät suomalaisessa paikannimistössä ole yhtä yleisiä kuin kotieläinten. Varsinkaan kalojen nimitykset eivät ole tyypillisiä. Toisaalta *Särki*- on yleinen määriteosa makrotoponyymeissä, erityisesti lampien nimissä. (Kiviniemi 1990: 140.) Ilmajoen Alajoella nimen syntyyn on saattanut vaikuttaa se, että alueella on varsinkin Seinäjoen puolella ollut vielä melko myöhään järvi. Järvellä on ollut myös kalastusta, sillä paikasta on saanut esimerkiksi lahnoja paljon. (Rajala 2012.) *Särkimaaksi* nimetty viljelys on siis saattanut sijaita tällaisen järven lähellä.

3.2 Lapuan-Kauhavan Alajoki

3.2.1 Paikan suhde ihmiseen

Ilmajoen tapaan myös Lapuan-Kauhavan Alajoella tyypillisin nimeämisperuste on paikan suhde ihmiseen, ja kaikkiaan 79 nimeä kuuluu kyseiseen nimeämisperusteluokkaan. Niin ikään Ilmajoen aineiston tavoin tyypillisimpiä ovat yksiosaiset nimet (55). Suurin osa luokan nimistä liittyy omistajuuteen, jota on pääosin ilmaistu joko talon- tai henkilönnimellä. Lapuan-Kauhavan aineistossa talonnimistä viljelysnimiksi siirtyneitä alkujaan ovat olleet muun muassa *Alatalkkari*, *Alatupa*, *Kattelus*, *Lagerstedt*, *Räty* ja *Ylisääri*. Virrankoski (2012) katsoo myös nimen *Alainen* olevan alun perin jokivarressa sijainneen talonnimi ja siten omistukseen viittaava, vaikka se voisi yhtä hyvin ilmaista sijaintia. Monet viljelyksillä esiintyvistä nimistä ovat jättäneet jälkensä myös pitäjähistorioihin talon- tai henkilönniminä. Esimerkiksi Lagerstedt mainitaan Alasen artikkelissa (1979: 171) ”raivaajakuninkaana” ja menestyneenä rahkasuon viljelijänä. Lapuan historia II -teoksessa (1986: 90) taas luetellaan aikoinaan Lapuan niittyjen osakkaina olleita ylistarolaisia, kuten *Lahti* ja *Kujala*, jotka esiintyvät tutkimusaineistossakin viljelystenkin niminä.

Henkilönnimen ja suffiksin sisältäviä viljelysnimiä ovat muun muassa *Eerola*, *Iisakkila*, *Juhala* ja *Pekkala*. Naisennimen sisältäviä samantyyppisiä viljelysnimiä on ainoastaan *Kirstilä*. Yksiosainen nimi *Ilkka* puolestaan voi yhtä lailla viitata niin miehen etunimeen

kuin talonnimeen. Ainakin Lapuan historiasta löytyy maininta Ilkan talosta (Lehtinen 1986: 45).

Muuta kuin omistusta yksiosaisista nimistä ilmaisee ainoastaan nimi *Juottopaikka*, jossa nimeämisperuste on ilmaistu kulttuuripaikan nimityksen avulla. Nimi liittyy todennäköisesti viljelyksen aiempaan käyttöön karjan juottopaikkana, mitä tukee myös kyseisellä tavalla nimetyn viljelyksen sijainti joen rannalla. Virrankoski (2012) arvelee, että tällaisella juottopaikalla on ollut riittävän loiva ranta, minkä ansiosta se on sopinut juottopaikaksi. Mäkinen (2012) puolestaan toteaa, että *Juottopaikaksi* nimetty viljelys on jopa saattanut olla eri tilojen yhteisomistuksessa. Yhteisomistuksessa olevia alueita on ollut 1800-luvulta näihin päiviin saakka – joskin nykyään ne ovat harvinaisia. Aikoinaan niitä on ollut useitakin, ja yleensä ne ovat sijainneet joen tai järven rannassa. Yhteisiltä alueilta on päässyt veneisiin tai ne ovat toimineet juottopaikkoina, savenottopaikkoina tai soranottopaikkoina. (Mäkinen 2012.)

Todennäköisesti tällaiseen yhteisomistajuuteen viittaakin aineistossa esiintyvä, jokivarteen paikantuva viljelyksen nimi *Yhteinen*. Mäkisen (2012) mukaan yhteisellä alueella on voinut olla kymmeniä, jopa satoja omistajia. Ne ovat siis olleet koko yhteisölle tärkeitä paikkoja, jolloin yhteisomistajuus on todellakin tullut tarpeeseen (Mäkinen 2012). Virrankoski (2012) lisää, että isossajaossa näitä yhteisiä paikkoja tavattiin jättää koko kylän käyttöön, samoin kuin yhteisiä väyliä joelle, sillä joki on ollut tärkeä kulkuväylä. Nykyään yhteisomistajuudessa olevista palstoista on pyritty eroon, sillä nykypäivän yhteisöissä niitä ei pääsääntöisesti enää tarvita. Niitä on uusjaossa liitetty naapuritiloihin. (Virrankoski 2012.)

Kaksiosaisissa omistajuuteen viittaavissa esiintyy genetiivimuodossa olevia henkilö- ja talonnimiä sekä jopa kylännimiä. Henkilöihin tai taloihin liittyvä määriteosa esiintyy muun muassa nimissä *Eeronmaa*, *Harjunmaa*, *Jussinluhta*, *Keisalanluhta*, *Laitisenmaa* ja *Panulanpelto*. Naiseen viittaavia nimiä ovat *Aliisanmaa* ja *Tytönmaa*. Kylännimistä löytyy puolestaan nimistä *Ruhanmaa* ja *Ruhanpelto*. Näiden nimien historia juontaa Ilmajoen Alajoen tapaan aikaan, jolloin jokaiselle kylälle jaettiin Alajoelta palstoja.

Nämä palstat ovat olleet merkittäviä alueen hyvinvoinnin ja maatalouden kehityksen kannalta. (Virrankoski 2012.) Tämä selittää Ilmajoen Alajoen tapaan myös sen, miksi kylien nimiä esiintyy Alajoen nimistössä.

Kulttuuripaikan nimityksen sisältävä *Torpanketo* viittaa siihen, että maapala on joskus kuulunut jollekin torpalle. Tässä tapauksessa määriteosassa esiintyy aineistolle poikkeuksellisesti artefaktinimi. Aineiston ainoa tapahtumaan liittyvä viljelysnimi on *Perintösarka*. Siinä nimeämisperuste on ilmaistu sosiaaliseen elämään liittyvällä leksi-kaalisella luokalla.

3.2.2 Paikan sijainti

Viljelyksen sijaintia ilmaisevia nimiä on lähes yhtä paljon kuin paikan suhdetta ihmiseen ilmaisevia: 77. Yksiosaisia niistä on 48 ja kaksiosaisia 29. Yksiosaisissa nimissä nimeämisperuste on ilmaistu yleensä proprilla, tarkemmin ottaen toisella paikannimellä, jolloin nimet ovat metonyymisiä siirrynnäisiä. Toisen paikannimen sisältävistä yksiosaisista nimistä nousee selvästi yli muun aineiston muun muassa viljelysnimi *Ämppi*. Monet viljelyksistä on nimetty *Ämpiksi* todennäköisesti siksi, että ne myös sijaitsevat *Ämpin* alueella. Lapuanjoessa on alkujaan ollut *Ämpinsaari*, ja 1950-luvulla saaren lähialuetta kuivatettiin ja pengerrerettiin. Tuolloin alue myös nimettiin *Ämpiksi*. (Virrankoski 2012.)

Toiseksi tyypillisin yksiosainen nimi *Poomi* vastaavasti juontaa juurensa Kauhavanjoen lähellä sijaitsevalle Poomin alueelle. Kaksiosaisista nimistä samaan alueeseen liittyvät *Poominkytö* ja *Poominsalo*. Poomin alue sijoittuu paikkaan, jossa Kauhavanjoki tekee loivan mutkan. Virrankoski (2012) kertoo, että mutkassa on sijainnut aikoinaan puutavaravan uitossa käytetty sulku eli poomi. Tämä poomi antoi aikaa myöten paikalle nimen. (Virrankoski 2012). Sijaintiin viittaavat myös *Alajoki* sekä *Jätinneva*. Jälkimmäisen Virrankoski (2012) arvelee olleen ainakin Kauhavan Alajoen, mahdollisesti jopa koko Alajoen, entinen nimi. Nimi *Jätinneva* viittaa siis Alajokeen ”jättimäisenä nevana”. Esimerkiksi Annalasta Alajoelle ja siitä edelleen Kleemolaan menevä tilustie on ennen

ollut nimeltään *Jätinnevantie*. Myös muutamista peltosaroista Virrankoski (2012) tietää *Jätinnevan* lisäksi käytetyn nimiä *Jätti* ja *Jätinkallio*. Jätinnevan tarkemman sijainnin hän paikantaa Annalanmäestä länteen sijaitsevalle Mourunkalliolle ja siitä joen suuntaan lähteille alueille. Nimi *Jätinneva* juontaa siis juurensa aikaan, jolloin Alajokea ei ollut vielä raivattu ja alue on ollut märkää, tulville altista nevaa. (Virrankoski 2012.) Myös Pitkänen (1987: 103) on löytänyt tutkimastaan viljelysnimiaineistosta vastaavanlaisia esimerkkejä nimistä, joista käy ilmi, millainen paikka on ollut ennen kuin se on raivattu pelloksi.

Viljelyksen sijaintiin tietyllä alueella viittaa myös nimi *Kangas*, joka esiintyy aineistossa muutamaan otteeseen ja osoittaa viljelysten sijaintia Ylihärman Kankaan kylässä. Ilmeisesti sijaintiin Kankaan kylän ja Pernaan kylän rajalla puolestaan liittyy nimi *Kangaspernaa*. Alueellista sijaintia ilmaisee myös nimi *Karhuvuori*, joka kartan perusteella liittyy viljelyksen sijaintiin Ylihärman puolella, Kankaan kylässä olevan Karhuvuoren kupeessa. Nimi *Liinamaa* viittaa taas viljelyksen sijaintiin Liinamaan kylässä, ja *Terniäinen* sekä sen variantit *Terni* ja *Terniö* juontavat juurensa samannimiseen nevaan. Ilmajoen tapaan myös *Alajoki* esiintyy parin viljelyksen nimenä. Mahdollisesti läheiseen sijaintiin Saarimaan kylän lähellä voivat viitata nimet *Saariranta* ja *Saarikytö*, jolloin ne tulee tulkita määriteliitynnäisiksi. Toisaalta nimet saattavat liittyä viljelyksen sijaintiin metsäsaarekkeen lähellä. Virrankosken (2012) mukaan esimerkiksi metsäisiä paikkoja, jotka ovat peltojen ympäröimiä, kutsutaan kansanomaisesti usein saariksi.

Yksiosaisia nimiä ovat hyvin myös appellatiivisina ilmauksina toimivat *Jokihaara*, *Jokipää* ja *Jokisuu*. Nimet ilmaisevat tarkasti viljelyksen sijainnin: esimerkiksi *Jokihaara* ilmaisee viljelyksen sijaitsevan kohdassa, jossa joki haarautuu, ja *Jokisuu* taas viittaa viljelyksen sijaintiin joen suussa. Vastaavasti taas *Pitkäniemi*-nimi esiintyy viljelyksillä, jotka sijaitsevat ”pitkässä niemessä” eli kohdassa, jossa Kauhavanjoki muodostaa pitkän mutkan.

Täsmällistä sijaintia voi ilmaista myös sanaliiton avulla, kuten nimissä *Joenperä*, *Metsänranta* ja *Ojantausta*. Tällainen nimityyppi on tavallinen varsinkin viljelysnimissä

(Ainiala 1997: 177). Yksiosainen, joskaan ei appellatiivisena ilmauksena toimiva, on myös nimi *Kauhavansuu*, joka esiintyy muutaman viljelyksen nimenä ja viittaa taas sijaintiin Kauhavanjoen suulla.

Kaksiosaisista, täsmällistä sijaintia ilmaisevista nimistä proprinen määriteosa on yhdeksän viljelyksen nimessä. Kaikissa tapauksissa määriteosassa esiintyy jokin alueen paikannimistä kokonaan, kuten nimissä *Alajokimaa*, *Poominkytö* ja *Ämpinpalsta*. Nämä nimet ovat kokoliitynnäisiä.

Yleisimpiä kaksiosaisissa nimissä ovat luonnonpaikkoja tarkoittavat määritteet. Tässä ryhmässä tyypillisimpiä ovat Ilmajoen Alajoen tapaan määritteen *Joki-* sisältävät viljelysnimet. Sijaintiin joen läheisyydessä viittaavat muun muassa *Jokikytö*, *Jokimaa*, *Jokiniitty*, *Jokipalsta* ja *Jokisarka*. Joen tuntumassa sijaitsevan *Suupalstan* olen katsonut viittaavaan sijaintiin joen suussa. Tässäkin tapauksessa määritteen yleisyys aineistossa johtuu aineiston rajautumisesta pääosin jokivarteen ja sen lähiympäristöön. Nimet *Rantahaka* ja *Rantaluhta* voivat taas ilmaista viljelyksen sijaitsevan joen tai metsän rannassa. Yksittäinen, hieman erikoisempi nimi aineistossa on *Raunionalusta*. Virrankosken (2012) mukaan raunio on Kauhavalla varsin yleinen nimitys kivikolle tai kiviselle mäelle – samaan tapaan kuin esimerkiksi Lapissa käytetään nimitystä rakka. Rauniot ovat siis jääkauden aikana syntyneitä kivisiä mäkiä, joista vanha kansa on puhunut kivi-raunioina. Kauhavan luoteisosasta löytyy myös *Raunionmäki* ja *Raunionneva*.

Suhteellista sijaintia ilmaisevat *Alasarka*, *Keskikytö*, *Rintakytö* ja *Välimaa*. Esimerkiksi *Ala-* määrite kuuluu suomalaisen paikannimistön kymmenen yleisimmän joukkoon, mutta varsin yleisiä ovat myös määritteet *Keski-* ja *Rinta-*. Se, että tämäntyyppiset määritteet ovat tavanomaisia suomalaisessa paikannimistössä, johtuu sijainnin keskeisyydestä paikkojen yksilöinnissä. Suurin osa tällaisista nimistä liittyy kulttuuripaikkoihin, ilmeisesti siksi, että suhteelliseen sijaintiin viittaavat nimet sopivat hyvin varsinkin asumusten, viljelysten ja rakennusten yksilöintiin. (Kiviniemi 1990: 156.) Määrite *Rinta-* puolestaan on *Ala-*määritettäkkin yleisempi mikrotoponyymeissä, mikä taas johtuu siitä, että määrite ei ole suhteellisesti yhtä yleinen asutusnimissä (Kiviniemi 1990:157).

Todennäköisesti myös nimi *Puolimatka* kertoo jotain olennaista viljelyksen sijainnista ainakin omistajalleen.

Nimi *Ylä-Rahka* saattaa liittyä Alajoen historiaan. Tässä tapauksessa perusosa *Rahka* on murteellinen sana, joka tarkoittaa turvetta tai suota (Virrankoski 2012). Myös Alanen (1979: 171) käyttää artikkelissaan nimitystä rahkasuo, joka liittyy huonoon suohon, ja mainitsee rahkasuoviljelysten olevan juuri Lapualla tavallisia (Alanen 1979: 171).

Olen katsonut myös, että *Alajoen palsta* ilmaisee sijaintia, vaikka syntaktis-semanttisen analyysin perusteella nimi koostuu nimittävästä nimenosasta (*Alajoen*) ja paikan lajia ilmaisevasta nimenosasta (*palsta*). Nimessä ei ole siis lainkaan erityispiirrettä ilmaisevaa nimenosaa, josta selviäisi mahdollinen nimeämisperuste. Nimen kohdalla on voinut tapahtua *epeksegeesi*. Siinä yksiosaiseen, usein juuri yksiosaiseksi lyhentyneeseen nimeen, lisätään paikan lajia ilmaiseva appellatiivi siten, että yksiosainen nimi ainakin muodollisesti on tämän genetiivimääritteenä. (Kiviniemi 1975: 62.)

Kiviniemi (1975: 62–63) esittää epeksegeettisten nimien esiintymisen syyksi sitä, että muuten yksiosaista nimeä on haluttu selventää epeksegeettisellä muodolla, varsinkin jos nimi on kuulijalle uusi eikä kuulija tiedä paikan lajia. Vakiintuneessa käyttäjäpiirissä nimet toimivat kuitenkin hyvin, sillä kaikki tietävät sen tarkoitteen, mutta epeksegeettisiä muotoja saatetaan käyttää silloin, kun samannimiset mutta eritarkoitteiset paikat pitää erottaa toisistaan. (Kiviniemi 1975: 62–63.) Mallat (2007: 26–27) kuitenkin huomauttaa, että paikan laji tulee selväksi yleensä jo puhetilanteessa.

3.2.3 Paikan ominaisuus

Lapuan-Kauhavan Alajoella on 21 paikan ominaisuuteen perustuvaa nimeä, joista yksiosaisia on hieman enemmän (11) kuin kaksiosaisia (9). Yksiosaisista nimistä topografista ulottuvuutta tai muotoa ilmentäviä ovat metaforiset *Kulmio*, *Piikki* ja *Vinkkeli*. Viimeksi mainittu nimi on annettu l-kirjaimen muotoiselle pellolle, jonka toiseen päähän muodostuu suorakulmio. Pellon ulkonäköön viittaa murteellinen nimi *Lakia*, joka

toisaalta kuvastaa koko Alajoen aluetta. Lakeuden murre-sanakirjan (2010: 109) mukaan sana lakia voi tarkoittaa avaraa, tilavaa tai lakeutta yleensä, Suunmuutetta-sanakirjassa (1988: 86) lakiaa luonnehditaan pelkästään ”aukeaksi”. Viljelysnimenä *Lakia* voi siis kuvata viljelyksen avaruutta, mutta periaatteessa myös sijaintia lakeudella. Nimellä on todennäköisesti haluttu tuoda esille alueen tasaisuutta.

Maaperän laatuun puolestaan viittaa nimi *Perkiö*, joka tarkoittaa uutta raiviota. Ilmaus saattaa olla jopa hieman negatiivisesti sävyttynyt, sillä Virrankosken (2012) mukaan perkiöiksi kutsutaan hieman huonompia peltoja. Muunlaiseen ominaisuuteen liittyy nimi *Leippo*, joka tarkoittaa peltopalaa, joka on yleensä tasainen ja helppo viljellä ja jossa ei välttämättä ole edes ojia (Virrankoski 2012). Nimi kuvaa siis peltoa sen hyvistä ominaisuuksista käsin ja antaa kuvan siitä, millainen viljeltävä pelto yleensä on.

Muutaman viljelyksen nimenä esiintyvä *Häjyranta* on aineiston erikoisimpia nimiä. Olen näissä tapauksissa tulkinnut sanan ”häjy” adjektiiviksi (vrt. Lakeuden murre-sanakirja 2010: 46). Tällöin nimi viittaa viljelyksen olevan jollain tavoin huonokuntoinen tai hankala viljellä. Viljelys on siis ”häjä rantaa”, ja tässä tilanteessa se on katsottava yksiosaiseksi, sillä ilmaus kuvaa todennäköisesti koko viljelystä. Nimihän saattaisi viitata myös puukkojunnkareiden aikakauteen, johon häjyt liittyvät läheisesti, mutta Virrankoski ei usko tähän teoriaan. Hän arvelee nimen viittaavaan nimenomaan itse viljelyksen ominaisuuksiin.

Kaksiosaisissa nimissä topografista ulottuvuutta ilmaiseva määriteosa sisältää tarkastelussa aineistossa aina adjektiivin. Aineiston perusteella näyttää siltä, että varsinkin pellon pitkänomaisuus on monesti nimeämisperusteena, kuten nimessä *Pitkäsarka*. Usein Alajokipellot ovat olleet pitkiä, kapeita sarkoja. *Pikkuperkkiö* taas ilmentää pellon pientä kokoa tai pienuutta johonkin toiseen viljelykseen nähden. Myös *Pitkäjatko*-nimen olen tulkinnut viljelyksen ominaisuuteen viittaavaksi. Tässä tapauksessa perusosa *-jatko* tarkoittaa mahdollisesti sitä, että pelto on jonkinlainen jatkopala.

Maaperän, veden ja materiaalin laatuun tai ominaisuuksiin liittyvä *Allasvainio* puolestaan viittaa paikkaan, jolle vesi saattaa helposti kertyä. Maata on voinut olla vaikea ojittaa, ja sinne tulee aina allas eli vettä. (Virrankoski 2012.) Samaan tapaan maan vetisyyteen liittyyne *Suomaa*, joka nimenä voi ilmaista maan olevan soista. Vastaavasti *Pajuluhta* taas viittaa pellon pajukkoisuuteen.

Muunlaiseen ominaisuuteen viittaava *Lisä-Niemelä* on siitä erikoinen, että se koostuu erityispiirrettä ilmaisevasta nimenosasta ja nimittävstä nimenosasta. Erityispiirrettä ilmaisee *Lisä-*, joka viitanee siihen, että viljelys on Niemelän tilan lisäpala.

3.2.4 Paikalla oleva, esiintyvä

Paikalla oleva, esiintyvää ilmaisevat nimet jäävät myös Lapuan-Kauhavan alueella vähemmistöön, sillä melko varmasti vain neljän viljelyksen voi katsoa kyseiseen nimeämisperusteeseen liittyväksi. Paikalla olevaan viittaa yksiosainen nimi *Joki*. Ainiala (1997: 169) käsittelee väitöskirjassaan muun muassa juuri nimeä *Joki*, ja toteaa nimen sellaisenaan sopivan yksilöiväksi, jos lähistöllä ei ole muita jokia. Nimessä ei siis välttämättä ole tapahtunut perusosan ellipsiä, jolloin nimi olisi alkujaan voinut olla esimerkiksi tutkimusaineistossa tyypillinen *Jokimaa*.

Kulttuuripaikoista juuri koti, mylly ja riihi ovat sellaisia, jotka esiintyvät eniten paikkojen yksilöinnissä (Kiviniemi 1990: 129). Paikalla olevaa ilmaisevista kaksiosaisista nimistä molemmissa esiintyykin viimeksi mainittu artefakti: *Riihiluhta* ja *Riivainio*.

3.2.5 Merkitykseltään epäselvät nimet

Monitulkintaisiksi tai merkitykseltään hämärtyneitä nimiä on Lapuan-Kauhavan Alajoen aineistossa 19. Nimeämisperusteeltaan epäselviä ovat muun muassa nimet *Heka*, *Kettuvainio*, *Luusa* ja *Maalari*. Esimerkiksi *Kettuvainio* on leksikaalisesti läpinäkyvä mutta semanttisesti monitulkintainen nimi. Nimi voi esimerkiksi liittyä siihen, että alueella on joskus nähty kettuja (Virrankoski 2012). *Luusa*-niminen alue sijaitsee Kauha-

valla, mutta se ei ole Virrankosken (2012) mukaan virallinen nimi. Kauhavan Kosolan koulun kupeessa sijaitsee Luusan silta, jonka lähellä olevaa paikkaa on kutsuttu *Luusaksi*, sillä alueella on aikoinaan asunut Luusa-niminen henkilö. Luusalaiset eivät kuitenkaan itse pidä nimestä, ja paikka onkin nykyään paremmin tunnettu *Kalliokoskena*. (Virrankoski 2012.) Koska nimi ei tiettävästi esiinny ainakaan enää talonnimenä, on vaikea päätellä, miksi se olisi kulkeutunut Alajoelle. Nimi *Maalari* on *Kettuvainion* tapaan sanasemanttisesti läpinäkyvä, mutta viljelyksen nimenä epätavallinen. Onko viljelyksen omistaja esimerkiksi ollut ammatiltaan maalari vai onko alueella mahdollisesti jotain pienempää paikkaa kutsuttu *Maalari*-nimellä?

Syntaktis-semanttisessa luokittelussa vailla nimeämisperustetta jäävät myös sellaiset nimet, jotka sisältävät vain paikan lajia luonnehtivan appellatiivisen perusosan, kuten tutkimusaineiston esimerkki *Niitty*. Pitkänen (1987: 97–98) on Laitilan Untamalan viljelysnimiä tarkastellessaan huomannut, että muutamissa tapauksissa viljelystä yksilöimään on riittänyt pelkkä paikan lajia ilmaiseva appellatiivi, mutta tavallisempaa on, että viljelystä on luonnehdittu muilla tavoin. Usein tällaisten maastoappellatiivien ajatellaan syntyneen ellipsin kautta. Nissilä (1975: 262) muistuttaa kuitenkin, että monet maastoappellatiiveista ovat syntyneet suoraan yksiosaisiksi paikannimiksi, Tällaisia nimiä on aluksi käytetty appellatiivisina (”mennään saareen”), mutta sanaliittojen tapaan niistä on vähitellen tullut propreja (Nissilä 1975: 262.). Nimen *Niitty* tapaan syntaktis-semanttisessa luokittelussa ongelmallisia ovat myös *Lahti*, *Luoma* ja *Niemi*, jotka voivat yhtä lailla olla niin luonnonpaikkoja kuin talonnimiä.

Ongelmalliseksi luokiteltavaksi osoittautuu myös nimi *Puhto*. Kyseisellä tavalla nimeäminen viljelyksen välittömästä läheisyydestä ei löydy mitään Puhto-nimistä paikkaa. Melko kaukana viljelyksestä tosin sijaitsee *Puhdonkylä*, *Puhdonjärvi* ja *Puhdonneva*. Voisi siis olettaa, että nimi juontaa juurensa kylännimeen tai omistavaan taloon. Ainakin Lehminen (1986: 220) mainitsee teoksessaan Puhdon talon.

Tulkinnanvaraisiksi jäävät myös nimet *Kangas-Kurki* ja *Kangaspajula*. Tulisiko nimet tulkita esimerkiksi kylännimen ja talonnimen yhdistelmiksi, jolloin ne ilmaisivat sekä

sijaintia että omistajuutta eli paikan suhdetta ihmiseen? Mahdollista voi olla myös se, että nimissä yhdistyykin kaksi talonnimeä, jolloin ne ilmaisisivat paikan suhdetta ihmiseen.

4 PÄÄTELMÄT

Tutkimuksen lähtötavoitteena oli selvittää, millaisin nimeämisperustein tutkimusalueiden viljelyksiä on nimetty. Tutkimusaineiston syntaktis-semanttinen luokittelu osoittaa, että kummallakin alueella, sekä Ilmajoen Alajoella että Lapuan-Kauhavan Alajoella, viljelyksiä nimetään eniten paikan suhteessa ihmiseen ja sijainnin perusteella. Kolmanneksi yleisin nimeämisperuste on paikan ominaisuus, ja neljänneksi eli pienimmäksi nimeämisperusteluokaksi jää paikalla oleva, esiintyvä. Koko nimiaineiston, johon on laskettu molempien tutkimusalueiden nimet, nimistä yli puolet on yksiosaisia.

Tavallisesti viljelysnimet ovat rakenteeltaan kaksiosaisia (Ainiala 2002: 183). Erityisesti paikan suhdetta ihmiseen ilmaisevissa nimissä yksiosainen nimi on kuitenkin yleisempi kuin kaksiosainen. Varsinkin Ilmajoen Alajoella yksiosaisia nimiä on runsaasti, lähes 80 prosenttia kaikista paikan suhdetta ihmiseen ilmaisevista, mutta myös Lapuan-Kauhavan Alajoella yksiosaisien nimien osuus on kaksiosaisia suurempi, noin 70 prosenttia. Yksiosaisilla nimillä ilmaistaan lähinnä omistusta, ja tavallisimmin erityispiirrettä ilmaiseva nimenosa on *propri*, yleensä talonnimi. Juuri talonnimien siirtyminen viljelysten nimiksi selittää, miksi yksiosaiset nimet muodostavat suurimman osan ryhmästä: vaikka talonnimi olisi alkujaan yhdysnimi, viljelyksen nimenä se käsitellään syntaktis-semanttisessa luokittelussa yksiosaisena (vrt. Kiviniemi 1975: 21).

Mielenkiintoinen piirre tutkimusaineistossa on se, että moni yksiosainen nimi on *la-* tai *lä-*loppuinen. Ilmajoen aineistossa tällaiset suffiksilliset nimet näyttävät olevan hieman yleisempiä. Tutkiessaan viljelysnimistön muuttumista Pitkänen (1987: 111) on todennut, että *la-* ja *lä-*suffiksin sisältävät nimet edustavat Laitilan Untamalassa uudenlaista nimityyppiä, joka on ominainen kuivatettujen järvien kohdalla olevilla uudispelloilla. Omassa tutkimusaineistossani suffiksillisten nimien suhteellisen suuren esiintyvyyden taustalla on todennäköisesti niiden talonnimiperustaisuus: nimet ovat syntyneet ensin talonnimiksi eivätkä primaaristi viljelysnimiksi.

Kaksiossaisten paikan suhdetta ihmiseen ilmaisevien nimien kohdalla niin ikään omistajuus on yleisin tarkempi nimeämisperuste. Omistajuutta ilmaistaan pääosin miehen etunimellä tai talonnimellä, mutta esimerkiksi Lapuan-Kauhavan aineistossa myös kylännimellä.

Sijaintia ilmaisevien nimien kohdalla tutkimusalueiden väliset erot ovat hieman suuremmat. Ilmajoella viljelyksiä on nimetty tasaisesti sekä yksiosaisilla että kaksiosaisilla nimillä, kun taas Lapuan-Kauhavan Alajoella yksiossaisten nimien osuus on hieman yli 60 prosenttia. Täsmällinen sijainti on kuitenkin molemmilla alueilla tavallisin nimeämisperuste, jota on ilmaistu propreilla, sanaliitoilla, yhdyssanan kaltaisilla luonnonpaikkojen ilmauksilla ja suhteellista sijaintia ilmaisevilla käsitteillä.

Yksiosaisissa nimissä esiintyy eniten propreja, tarkemmin ottaen muita paikannimiä, jolloin sijaintia ilmaisevissa nimissä merkittävä piirre on siirrynnäisten suuri osuus. Monissa tapauksissa viljelyksen nimeksi näyttää riittäneen pelkästään sen alueen nimi, jolla viljelys sijaitsee. Toinen yleinen tapa sijaintia ilmaisevien yksiossaisten viljelysten nimeämisessä on sanaliiton ja Lapuan-Kauhavan Alajoen kohdalla usein myös yhdysanatyypisten, luonnonpaikkaan viittaavien ilmausten käyttö. Erityisesti viittaukset jokeen ovat yleisiä molempien alueiden nimissä.

Pohdinnan arvoista tietysti on, miksi esimerkiksi juuri *Laivanpää*, *Alajoki* ja *Jätinneva* ovat niin monen viljelyksen nimiä. Miksi Alajoella sijaitseva viljelys on kaikista muista mahdollisista nimivaihtoehdoista huolimatta nimetty *Alajoeksi*? Kysymystä kannattaa tarkastella asettumalla nimenantajan asemaan. Alajoelle ei ole koskaan noussut asutusta aluetta vaivanneiden tulvien vuoksi (Koskenkorva 2012). Näin ollen Alajoen viljelysten ovat monesti olleet omistajiinsa ja heidän muihin viljelyksiinsä nähden kaukana. Siksi myös Alajoella sijaitseva viljelys lienee ollut luontevaa nimeä *Alajoeksi* tai *Laivanpääksi* sijainnin mukaan, sillä tällä tavoin viljelys on voitu yksilöidä niin, että se varmasti erottuu muista, todennäköisesti tilan välittömässä läheisyydessä sijaitsevista, viljelyksistä. Lisäksi monen viljelyksen kohdalla voi olla kyse siitä, että tilalla on ollut

vain yksi viljelys Alajoella. Tällöin nimeäminen varsinkin sijainnin perusteella on vielä tarkoituksenmukaisempaa.

Kaksiosaisissa, täsmälliseen sijaintiin viittaavissa nimissä esiintyy eniten *proprisia* määriteosia. Varsinkin Lapuan-Kauhavan Alajoella tyypillisiä ovat kokoliitynnäiset, joissa esiintyy yksiosaisista nimistä tuttuja paikannimiä. Ilmajoen Alajoella liitynnäisten määrä jää vain kahteen, ja nekin ovat määriteltyinä. Sen sijaan *Joki*-alkuiset nimet ovat tavanomaisia molemmilla alueilla. Tällaiset usein toistuvat nimet esiintyvät kielessä usein myös appelliivisena (Pitkänen 1987: 109). *Joki*-alkuisten nimien tiheä esiintyvyys voi johtua esimerkiksi siitä, että tutkimillani viljelylakeuksilla ei välttämättä ole joen lisäksi muita erottuvia kiintopisteitä, joihin nähden viljelyksen sijaintia olisi helppo ilmaista. Toisaalta jokeen liittyvien määriteosien suosio voi johtua joen merkittävästä asemasta molemmilla alueilla. Joki on ollut aikoinaan tärkeä esimerkiksi kulkemisen kannalta, ja sen mukanaan tuomat kevättulvat ovat tehneet viljelysmaan ravinteikkaaksi. Joki on myös merkittävä osa alueiden kulttuurimaisemaa.

Täsmällisen sijainnin lisäksi kaksiosaisissa nimissä esiintyy suhteellista sijaintia ilmaisevia nimiä. Ilmajoen Alajoella suhteellinen sijainti nimeämisperusteena on hieman tavallisempi kuin Lapuan-Kauhavan Alajoella. Tähän saattaa vaikuttaa se, että Ilmajoen alueella esimerkiksi talojen nimeämisessä suhteellista sijaintia ilmaisevien käsitteiden käyttö on tavallisempaa. Esimerkiksi kaksiosaiset nimet, joissa esiintyisi määriteosana *Yli-* tai *Rinta-* ovat ainakin Kauhavan alueella harvinaisempia. (Virrankoski 2012.) Suhteellista sijaintia ilmaisevista nimistä osa on saattanut syntyä esimerkiksi maanomistajan tarpeesta erottaa samalla alueella sijaitsevat viljelykset toisistaan. Toisaalta maanomistaja voi ilmaista myös viljelyksen sijaintia taloon nähden tai muualla oleviin viljelyksiin nähden.

Paikan ominaisuus jää molemmilla tutkimusalueilla jo selvästi pienemmäksi nimeämisperusteluokaksi verrattuna paikan suhdetta ihmiseen ja sijaintia ilmaiseviin luokkiin. Koska viljelykset ovat ulkoisilta ominaisuuksiltaan hyvin samankaltaisia, paikan ominaisuus ei useinkaan ole parhain nimeämisperuste erottamaan samanlaisia paikkoja

toisistaan. Viljelysnimissä paikan ominaisuus esiintyy tasaisesti yksiosaisissa ja kaksiosaisissa nimissä, tosin Ilmajoen Alajoella kaksiosaisia nimiä on hieman enemmän kuin yksiosaisia, ja Lapuan-Kauhavan Alajoella tilanne on päinvastoin. Kummallakin alueella yksiosaiset nimet ilmaisevat erityisesti paikan topografista hahmoa tai ulottuvuutta. Viljelyksen muoto saattaa vertautua esimerkiksi johonkin tarve-esineeseen tai muistuttaa kolmiota tai neliötä. Toisaalta nimeämisperuste saatetaan ilmaista tasaisuuteen ja avaruuteen liittyvällä murteellisella adjektiivilla, joka voisi kuvata yhtä hyvin koko aluetta. Topografisen ulottuvuuden lisäksi nimet voivat ilmaista muunlaista ominaisuutta, joka liittyy yleensä maan viljeltävyyteen, sen hyvään tai huonoon laatuun.

Kaksiosaisissa nimissä maaperän, veden, materiaalin laatu tai ominaisuus on muutamien viljelysten nimeämisperusteena. Kyseiseen luokkaan lukeutuvissa nimissä määriteosissa esiintyy luonnonkasveihin ja veteen liittyviä ilmauksia. Topografista hahmoa tai ulottuvuutta ilmaisevissa nimissä määriteosana taas esiintyy kokoon viittaava adjektiivi. Näyttääkin siltä, että viljelysten topografisia ominaisuuksia määritellään niiden pituudesta tai pienuudesta lähtien. Tosin pienuuskin voi olla varsin suhteellinen käsite – *Pikkuperkkiöksi* nimetty viljelys voi olla hehtaarimäärältään suuri, mutta sen omistajan toiseen alueella sijaitsevaan viljelykseen nähden pieni.

Hyvin pieni osa viljelysnimistä ilmaisee jotain paikalla olevaa, esiintyvää, mikä on ymmärrettävää, sillä laajalta viljelylakeudelta löytyy hyvin vähän esimerkiksi rakennuksia. Koska alueille ei ole koskaan noussut asutusta, myös artefaktien määrä on jäänyt tavallista pienemmäksi.

Yli puolet kaikista nimeämisperusteluokkiin luokitelluista nimistä on yksiosaisia. Tulos on yllättävä, sillä tavallisesti viljelysnimi on rakenteeltaan kaksiosainen (Kiviniemi 1990: 97). Suurilta osin tutkimustulosta selittää toisen paikannimien sisältävien siirrynnäisten ja talonnimiperustaisten nimien suuri osuus. Yksiosaisia nimiä on tietysti saattanut syntyä jossain määrin ellipsin kautta, mutta esimerkiksi vertailu- ja vastakohtanimet ovat voineet jo alkujaan olla yksiosaisia. Usein ne sisältävät vain vertailussa tarvittun objektin nimen, kuten *Kiila*. (vrt. Nissilä: 262.) Tarkempaa tietoa siitä, onko jossain

yksiosaisessa nimessä tapahtunut mahdollisesti esimerkiksi ellipsi, saisi vain tutkimalla vanhoja karttoja ja vertaamalla niiden nimistöä nykyiseen tai haastatteleamalla maanomistajia. Nimien rakenteen analyysin perusteella näyttää kuitenkin siltä, että ellipsi on tapahtunut todennäköisesti vain muutamassa nimessä.

Yksiosiaisten nimien verrattain suurta määrää saattaa selittää myös se, että osa nimistä on aikojen saatossa muuttunut yksiosaiseksi, sillä nimillä on, kuten Nissilä (1975: 262) mainitsee, taipumus lyhentyä. Tutkimusalueiden historian perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että suurin osa viljelysten nimistä on alun alkaenkin ollut yksiosaisia. Esimerkiksi Ilmajoen Alajoella nimistössä on Koskenkorvan (2012) mukaan monta eri ikäkerrostumaa: vanhoja nimiä, manttaalijaon mukanaan tuomia siirtonimiä sekä nimiä, joita on syntynyt sen jälkeen, kun peltoja on myyty ja lohkotu ja uudet omistajat ovat niitä nimenneet. Nimi ei siis välttämättä ole säilynyt kovin pitkään vaan se on voinut vaihtua useaan otteeseen, kun maa on laitettu paloiksi. (Koskenkorva 2012.) Koska viljelys on voinut vaihtaa usein omistajaa, nimessä ei välttämättä ole missään vaiheessa ehtinyt tapahtua rakenteellisia muutoksia. Luultavasti nimi on uuden omistajan myötä vaihtunut aina kokonaan uudeksi. Paikan olosuhteissa mahdollisesti tapahtuneet jyrkät muutokset ovat voineet vaikuttaa nimien vaihtumiseen. Tällaisia ovat maanjaot, omistajan vaihtumiset, uudisasutuksen muodostuminen, kasvi- ja eläinmaailman muuttuminen jne. (Nissilä 1962: 53.)

Todennäköisesti yhden tilan käytössä oleva viljelysnimi kuvaa tarkoitettaan riittävän hyvin yksiosaisenakin. Kuten Kiviniemi toteaa (1990: 90), ”on kielen taloudellisuusperiaatteen mukaista, että paikannimet ovat niin lyhyitä kuin niiden yksilöivän tehtävän kannalta on mahdollista”. Toisaalta tarkastelemani nimet ovat karttanimiä, joten tiedossani ei ole viljelysnimien mahdollisia rinnakkaistapauksia. Ainialan (1997: 177) mukaan sama nimi voi esiintyä niin yksi- kuin kaksiosaisena sen mukaan, millaisessa tilanteessa sitä käytetään. Esimerkiksi nimen pidempää muotoa käytetään silloin, kun paikan laji halutaan tehdä selväksi paikkaa tuntemattomalle. Viljelysten kohdalla omistaja voi käyttää perhepiirissä juuri lyhyttä muotoa, sillä kaikki perheen piirissä tietävät jo sen

perusteella, millaisesta paikasta on kyse. Nimen lyhyt muoto on hyödyllinen myös silloin, kun paikasta puhutaan usein. (Ainiala 1997: 177.)

Tutkimus osoittaa, että sama nimi saattaa esiintyä hyvinkin monen viljelyksen nimenä. Tätä selittää viljelysnimien mikrotoponyymiluonne: koska nimien käyttäjyhteisö on tavallisesti suppea, nimi voi pienelläkin alueella esiintyä monessa paikassa (Pitkänen 1987: 109). Kiviniemi (1990: 141) muistuttaa kuitenkin, että ”sama nimi ei yleensä toistu saman yhteisön antamana, ja jos jokin nimi kuuluu jo jonkin nimenkäyttäjyhteisön keskeiseen nimistöön, se estää muiden samanlaisten syntymistä”. Tämän perusteella tutkimusaineistossa useaan otteeseen esiintyvät samannimiset viljelykset ovat siis eri tilojen omistuksessa. Eri paikkojen nimeämisperusteita tutkiessa tulisi muistaa, että sitä, millaisen nimen jokin paikka saa, säätelee paljolti paikan laji. Näin ollen tiettyjen paikkojen kohdalla myös tietyt nimeämisperusteet ovat luonnollisempia. (Kiviniemi 1977: 13, 1987: 23.) Yleensä sijainti mainitaan viljelysnimien tyypillisimmäksi nimeämisperusteeksi, mutta omassa tutkimusaineistossani paikan suhde ihmiseen on hieman yleisempi. Toisaalta sijaintia ilmaisevia nimiä on lähes yhtä paljon, joten alueiden nimistö edustavat melko tyypillisiä viljelysnimistöjä.

Koska Alajokien nimistöt ovat suurelta osalta vielä melko nuoria, ne ovat sekä leksikaalisesti että semanttisesti läpinäkyviä – niistä voi siis päätellä vielä melko helposti nimeämisperusteen. Ne ovat siinä mielessä yksitulkintaisia, että kaikista mahdollisista merkityksistä yleensä vain yksi näyttää kielenulkoisen maailman kannalta todennäköiseltä (Kiviniemi 1987: 23). Koskenkorva (2012) huomauttaa, että joskus nimien keksiminen viljelyksille on osoittautunut yllättävän vaikeaksi, ja joissain tapauksissa nimi on muodostettu kovalla työllä maanmittarin avustamana. Tällaisen ”painostuksen” tulokseksi on useimmiten syntynyt *Ostomaa-*, *Naapurinpalsta-* ja *Välivainio-*tyyppisiä nimiä, joita haastateltava luonnehtii ”väkisin väännettyiksi”. Palstoja on samaan tapaan nimetty myös lasten, vaimon tai muiden lähisukulaisten mukaan, ja joskus nimi on saattanut tulla sen perusteella, kuka on myynyt palstan viljelijälle. (Koskenkorva 2012.)

Aineistossa on silti sellaisia nimiä, joiden nimeämisperuste jää epäselväksi, ja joissain tapauksissa nimi sopisi kahteenkin nimeämisperusteluokkaan. Tällaisten nimien kohdalla nimenantajan nimi-idea on ollut hankala selvittää. Vaikka nimien asiataustasta olisi jonkinlaista perimätietoa saatavilla, siihen tulee suhtautua kriittisesti, sillä kyseessä voi olla myös kertojan oma tulkinta (Kiviniemi 1987: 21). Nimenantajan näkökulman voisi monien nimien osalta kertoa ehdottoman varmasti vain nimenantaja itse. Suuremman varmuuden viljelysnimien nimeämisperusteista olisi saanut siis haastattelemalla jokaista maanomistajaa, mutta tutkimusaineiston laajuuden takia se tuskin olisi ollut tässä tutkimuksessa mielekästä. Toisaalta maanomistajien haastattelutkaan eivät välttämättä olisi kaikkien viljelysten osalta valaisseet niiden nimeämisperusteita, sillä osa nimistä voi olla peräisin jopa 200 vuoden takaa. Tuskin omistajat itsekään osaisivat siis aina selittää yhtä hyvin viljelysten nimien taustoja.

LÄHTEET

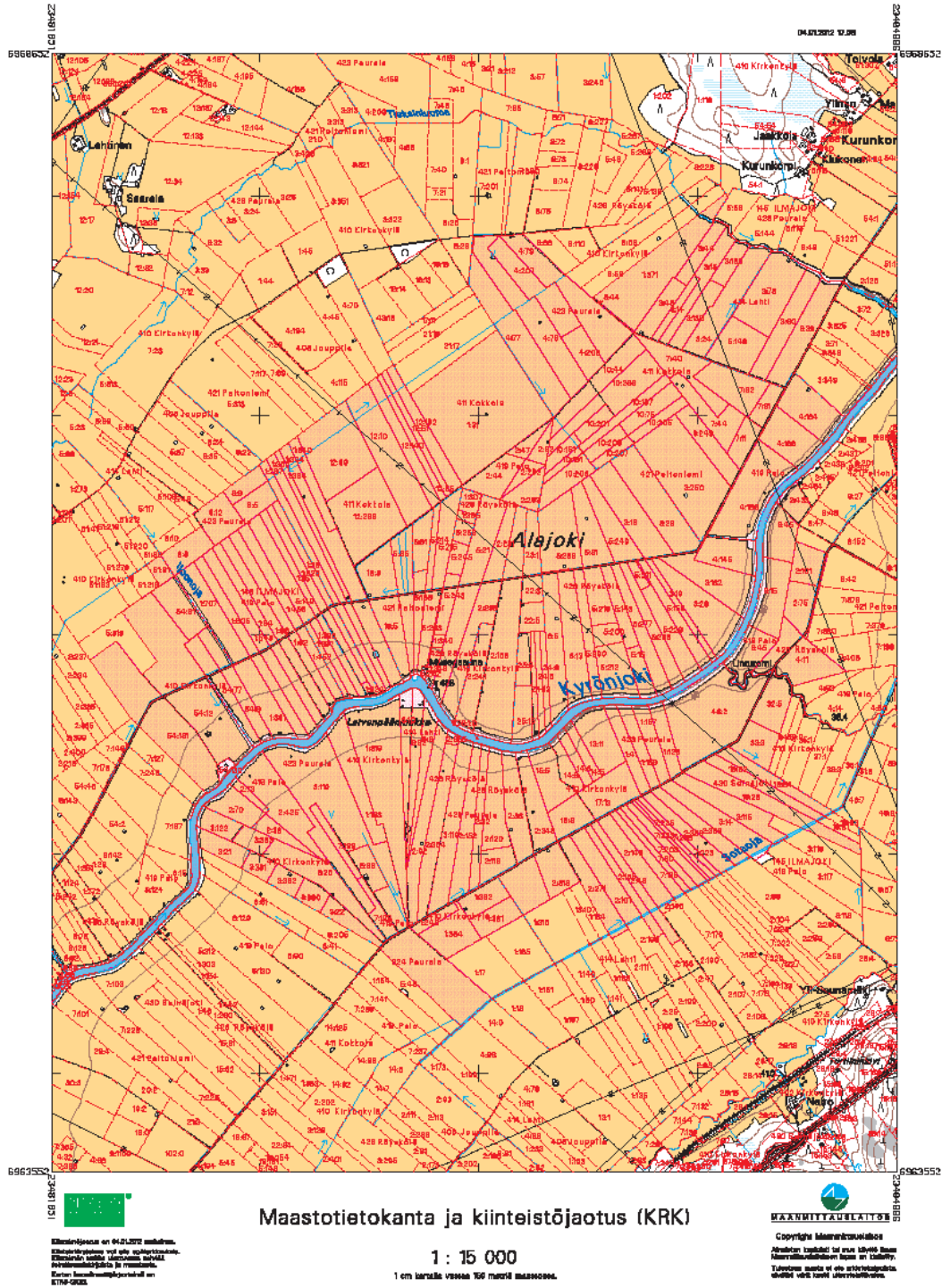
- Ainiala, Terhi (1997). *Muuttuva paikannimistö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ainiala, Terhi (2002). Finnish Names of Cultivated Lands. *Onoma* 37, 181–188.
- Ainiala, Terhi & Ritva Liisa Pitkänen (2002). Paikannimistöntutkimuksen valinnat: etymologioista sosio-onomastiikkaan. *Virittäjä*: 2, 231–240.
- Ainiala, Terhi, Minna Saarelma & Paula Sjöblom (2008). *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Alanen, Aulis J. (1978). Terva ja kydönpoltto Etelä-Pohjanmaan vaurastuttajina. Teoksessa: *Kytösavut XIII*. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto.
- Ilmajoki-Seura (1988). *Suunmuutetta. Murreanoja Ilmajoelta*. Ilmajoki: Ilmajoki-Seura Ry.
- Isokoski, Sari (2007). *Seinäjoen asemakaavakatuja nimeämisperusteet*. Julkaisematon nykysuomen ja kääntämisen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- Kepsu, Saulo (1981). *Pohjois-Kymenlaakson kylännimet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kepsu, Saulo (1987). Talonnimien tutkimisesta. Teoksessa: Eero Kiviniemi & Ritva Liisa Pitkänen (toim.). *Kieli 2*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 35–73.
- Kiviniemi, Eero, Ritva Liisa Pitkänen & Kurt Zilliacus (1974). *Nimistöntutkimuksen terminologia*. Helsinki: Castrenianumin toimitteita 8.
- Kiviniemi, Eero (1971). *Suomen partisiippinimistöä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiviniemi, Eero (1975). *Paikannimien rakennetyypeistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiviniemi, Eero (1977). *Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimenmuodostuksessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- Kiviniemi, Eero (1987). Voidaanko nimeämisperusteet luokitella? Teoksessa: Eero Kiviniemi & Ritva Liisa Pitkänen (toim.). *Kieli 2*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 7–34.

- Kiviniemi, Eero (1990). *Perustietoa paikannimistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskenkorva, Martti (2012). Alajoen historiatuntija. Ilmajoki. Haastattelu, Koskenkorvan trahteri 25.4.2012.
- Kuronen, Aira (1978). Ilmajoen Alajoen jokisaunoista. Teoksessa: *Kytösavut XIII*. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto.
- Lehikoinen, Laila (1988). *Kirvun talonnimet. Karjalaisen talonnimisysteemin kuvaus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehikoinen, Laila (2005). Finnish House Names and Their Connection with Surnames. *Onomastica Uralica*. 7–15.
- Lehtinen, Erkki (1984). *Lapuan historia II*.
- Lepistö, Riitta (1997). *Katukiviin isketyt ilmeet. Tutkielma Vammalan kadunnimistä*. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Mallat, Kaija (2007). *Naiset rajalla. Kyöpelä, Nainen, Naara(s), Neitsyt, Morsian, Akka ja Ämmä Suomen paikannimissä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1122.
- Mäkinen, Lasse (2012). Kaupunginjohtaja. Kauhava. Haastattelu, Mäkisen kotitalo 24.3.2012.
- Mäntysaari, Maaria (1999). *Alajoen jokisaunat ja luhtaladot. Rakennetun ympäristön säilyttäminen ja ohjeet lisärakentamiselle Ilmajoen-Seinäjoen Alajoella*. Länsi-Suomen ympäristökeskus.
- Nissilä, Viljo (1939). *Vuoksen paikannimistö I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tutkimuksia 214.
- Nissilä, Viljo (1962). *Suomalaista nimistöntutkimusta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nissilä, Viljo (1975). *Suomen Karjalan nimistö*. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseuran julkaisuja.
- Pitkänen, Ritva Liisa (1987). Laitilan Untamalan viljelysnimistö. Teoksessa: Eero Kiviniemi & Ritva Liisa Pitkänen (toim.). *Kieli 2*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 74–114.

- Pitkänen, Ritva Liisa (2011). Paikkojen kontrastiivinen sijainti nimeämisperusteena. Teoksessa: Jüvä Sullöv (toim.). *Space, place and place names*. Võro: Publications of Võro Institute 25. 32–42.
- Rajala, Esko (2012). Maanviljelijä. Ilmajoki. Haastattelu, Ilmajoki-lehti 9.5.2012.
- Renkola, Arvo (1986). *Könnin kuokkamiehen jäljillä*. Ilmajoki: Ilmajoki-Seura Ry.
- Sulkunen, Sari (1997). *Paikan muotoon perustuvia savolaisia ja hämäläisiä paikannimiä*. Julkaisematon suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Särkkä, Irma-Liisa (2007). *Ilmajoen Maamiesseura 200 vuotta Juhlakirja*. Ilmajoki: Ilmajoen Museo- ja Maamiesseura Ry.
- Vesala, Jaakko & Keijo Väkevä (2010). *Lakeuden murre-sanakirja*. Vantaa: Jaakko Vesala & Keijo Väkevä.
- Virrankoski, Kyösti (2012). Maanviljelijä, europarlamentaarikko. Kauhava. Haastattelu 21.4.2012.
- Ympäristöministeriö (2011). *Ilmajoen Alajoki* [online]. [Lainattu 24.4.2012]. Saatavilla: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=111151&lan=FI>
- Ympäristöministeriö (2011). *Lapuan-Kauhavan Alajoki* [online]. [Lainattu 29.4.2012]. Saatavilla: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=111173&lan=FI>
- Zilliacus, Kurt (1966). *Ortnamnen i Houtskär: en översikt av namnförrådets sammansättning*. Helsinki: SLSK.
- Zilliacus, Kurt (1972). Nimistötieteellisten synteisien aikaa. Teoksessa: Hannes Sihvo (toim.). *Kalevalaseuran vuosikirja 52*. Helsinki: WSOY. 360–382.
- Zilliacus, Kurt (2002): *Forska i namn*. Helsinki: SLSK.

LIITTEET

Liite 1: Kartta Ilmajoen Alajoesta. Lupa: Maanmittauslaitos 51/MML/12

Liite 2: Kartta Lapuan-Kauhavan Alajoesta. Lupa: Maanmittauslaitos 51/MML/12

